Claude Lanzmann's *Shoah*

The Four Decades of Silence

This is the first ever Polish transcript of Claude Lanzmann's interview with the one-time stoker from Treblinka extermination camp, Henryk Gawkowski, along with meta-commentary in English and shockingly accurate translation.

By Richard Tylman, MFA

Summary

Lanzmann's French documentary *Shoah* was released in 1985. It included an interview with a steam engine stoker from Poland who was featured on the film's inaugural poster. To the best of the author's knowledge, no Polish-language transcript of that interview has ever been published. For over 40 years, in spite of the enduring popularity of the film, what he said remained hidden from scrutiny … the audience was offered only the French language interpretation of his utterances passed on by an amateur translator. For the first time since the theatrical release of *Shoah*, this paper provides the missing transcript of Henryk Gawkowski's exact words, with

Polish to English translation. Revelations seemed inevitable. Gawkowski never explicitly identified himself as the driver during the recorded interview. Never did he say that he led, operated or conducted the trains. He was legally too young to serve as authorized machinist. However, in Wikipedia the false and misleading narrative persisted for decades due to editorial bias and the WP:RS content guidelines favouring groupthink and the interest of documentary promoters. The only quote in English Wikipedia from what Gawkowski told Lanzmann in Polish during his interview was a butcher job by translator Janicka trying to save the night. Gawkowski never spoke the words attributed to him. The statement about his 'right to drive the locomotive' was manufactured in FSL French by Lanzmann's interpreter with a raft of other distortions.

Keywords: Shoah, Poland, Treblinka, Holocaust trains, Testimonies

Preamble

Treblinka was the second-deadliest extermination camp to be built and operated by Nazi Germany during World War II. Between July 1942 and October 1943 nearly 850,000 Jews predominantly from occupied Poland were gassed in its gas chambers and buried in mass graves by crawler excavators. Their remains were burned on pyres and their ashes scattered. The perimeter of the camp was surrounded by two barbed wire fences. The inner fence was woven with evergreen tree branches to conceal the activities within. The extermination camp was located near the village of Treblinka eighty kilometres northeast from Poland's capital Warsaw, a 1-hour journey by train without any service delays.

Henryk Gawkowski interviewed by Lanzmann in 1978 was born in Małkinia in 1922. He was 19 years old when the Holocaust began. There were at least two other men with the same surname living and working in the area, not to be mistaken for each other: Kazimierz Gawkowski – a switchman at the Treblinka Station – and his adult son Stanisław who worked as clerk for the Treblinka gravel mine. Kazimierz Gawkowski was born in 1898 and worked for the Polish railways since 1926, when Henryk from *Shoah* was only 4 years old. During the Holocaust in German-occupied Poland all three of them worked for the German railways. Kazimierz was 44 years old when Treblinka death camp began operations. He was secretly involved with the AK and the prisoner uprising. After the war Kazimierz was interviewed as witness to the Holocaust by Judge Zdzisław Łukaszkiewicz from GKBZN. In his deposition from 21 November 1945 Kazimierz Gawkowski testified that he rode to the camp several times on the shunting engine.

He described the extermination camp operations as seen from the Treblinka camp siding tracks, but made no mention of one Henryk Gawkowski interviewed by Claude Lanzmann.[1]

Note on translation

Most professional translators routinely correct errors made by their subjects to maintain expert quality of their final product. Inadvertently they also hide their subjects' open secrets such as the limitations in their cognitive ability to paint a clearer picture. Language affects what we see. Gawkowski's low literacy compounded by a lifetime of alcohol abuse shaped his perception. On several occasions during his interview Gawkowski exhibited almost palpable contempt towards others. His limited vocabulary, inadequate communicative competence and inarticulation also affected his description of the past. This essay attempts to reproduce in English the same sense of confusion created by crosstalk, ambiguity, and the intentionally or unintentionally demoralizing translator who oftentimes spoke authoritatively without careful listening.

Editorial method

The aim of this work is documentary fidelity. The English translation intentionally preserves many irregularities present in the original speech including unfinished sentences, frequent repetitions, abrupt topic changes, colloquial phrasing, filler expressions, as well as the syntactic fragmentation. Such features are treated as historically and analytically significant components of the testimony itself. Annotations are used for comparison with archival material, charts, and geostatistical data. They are intended as commentary but also explanatory notes targeting absent historical context, lack of familiarity with railway operations and discrepancies emerging during multilingual mediation. Double parentheses indicate contextual observations with editorial descriptions of tone, gestures, but also mid-sentence interruptions, reformulated questions, camera cuts, overlaps, and claims occasionally reversed during the process of interpretation.

Square brackets contain the original Polish-language dialogue corresponding to the English translation immediately preceding it. Special attention has been paid to impersonal and subjectless grammatical constructs occurring in the Polish testimony. In Polish usage, such forms may obscure or diffuse personal agency in ways difficult to reproduce in English. These forms influence interpretation of Gawkowski's testimony often to the point of the reversal of its actual

[1] Chronicles of Terror, ZT. Kazimierz Gawkowski Testimony (21 November 1945). Internet Archive.

meaning. Particular attention has been paid to mistranslations and discrepancies arising between Janicka's oral French mediation and Lanzmann's subsequent interpretation of the exchange. The English translation intentionally preserves these irregularities. They form part of the evidentiary structure of the testimony singling out and explaining disparities.

Where the annotations identify translation errors, numerical inconsistencies, chronological conflicts or disputed historical claims, these observations are grounded in comparison of the filmed material with historical documents, published research, and the linguistic analysis of the testimony itself. No attempt has been made to normalize the interview into a fully coherent narrative for general consumption. The text instead preserves the layered structure of the recorded exchange including instances of utter confusion, overlapping speech, contradictory assertions and apparent failures of mutual comprehension among participants who raise voices to cut through inadequate vocabularies.

The interview: Part one

The renowned French director Claude Lanzmann, who did not speak Polish, recorded a series of interviews with the Holocaust witnesses residing in the hinterlands of a country repressed by the Soviet-imposed totalitarianism following 1945 liberation.[2] During the filming of the Treblinka sequence, aided by an interpreter hired locally,[3] Lanzmann spoke with several peasants who were mere adolescents during the Holocaust. Incidentally, it was the method used simultaneously by another French visitor, Robert Faurisson, who deliberately investigated 'non-intellectuals' only, no more than 20 years of age during wartime. Lanzmann did not speak with any of over ninety Treblinka rescuers with medals from Yad Vashem.[4] He drove around the area with his

---

[2] For the complete, director-approved DVD specialized edition, see: Criterion Collection (2013) *[*1985]: *Shoah*. Length: 9.433 hours / 566 min., 6 videodiscs. ISBN: 9781604657197.

[3] Anna Bikont, «He shouted: 'You are all Kapos'» (A on krzyczał: "Wszyscy jesteście kapo") *Gazeta Wyborcza*, 4 October 1997, nr 232, page 10 (Gazeta Świąteczna). From interview with Barbara Janicka (Section 5), from Polish: *"I softened his words in translation from French,because they were primarily Lanzmann's outbursts" said Janicka. "He was very aggressive. I remember him asking a question that ultimately didn't make it into his film release: And the Jewish gold teeth they gave you, were they still covered in blood?"*

[4] Treblinka County was home to one of the highest relative number of Poles who risked their lives to save Jews, and who were bestowed "Righteous Among the Nations" titles by Yad Vashem thereafter. Kopówka – Andrianik (2011), *Dam im imię na wieki*, ibidem, p.286.

aides and met his subjects by chance. One of them was an elderly man Henryk Gawkowski in Małkinia,[5] a self-confessed alcoholic who at the age of nineteen worked as a part-time fireman shovelling coal on the locomotives pulling wagons to Treblinka extermination camp.[6] His vernacular and the lack of ability to form a complete, clear thought warrants special examination. Below is the original exchange in Polish between Gawkowski himself and his Polish translator Barbara Janicka in their native tongue directly from the audiovisual records. Lanzmann's questions in French and her replies to him are not a part of this study. This paper provides transcription of dialogue with its English version emended with historical corrections and meta-commentary on the interview process. Gawkowski's egregious grammatical errors are preserved intact. His often inarticulate speech is faithfully reproduced in non-linear English. No artificial intelligence (AI) could distort written English accurately enough to demonstrate his lack of proficiency as objectively.

Name abbreviations:

C.L. is for Claude Lanzmann talking in French.

B.J. is for translator Barbara Janicka speaking in Polish.

H.G. is for stoker Henryk Gawkowski's (unedited) replies in Polish.

Also: ***C.L.*** *in italics* is for Lanzmann's quick interruptions;

T.N. stands for Translator's Note. In Polish: ***Przyp. tłum.***

Source of quoted transcripts in French: Claude Lanzmann *Shoah* Collection from the USHMM Steven Spielberg Film and Video Archive.

USHMM: RG-60.5036. Film ID: 3362–3368.

Film roll clapboard slated: '*Bobine* 5. *Tr* 8.' Onscreen countdown timer: at 02:00:57:22.[7]

---

[5] Steven Spielberg Film and Video Archive (2017), FILM ID 3366 – Camera Roll #17. CR17. Duration: 00:01/21:07 min.. Sound cuts in and out between 05:03:25 and 05:03:38, USHMM. *See also:* Transcript of the Shoah Interview with Henryk Gawkowski from Lanzmann. *Bobine* No 19. TR 25: p. 28. PDF.

[6] Claude Lanzmann Shoah Collection (July 1978). Henryk Gawkowski and Treblinka railway workers (Clips viewable online). Camera Rolls #4-7 in Polish and French. USHMM, Washington, DC: Steven Spielberg Film and Video Archive. Event occurs at 02:10:59 and 07:10:16. Film ID: 3362-3372.

[7] This segment of the video stream is available at Wayback, see: *Shoah* outtakes: Countdown 02:03:03:17. "*Bobine* 5. *Tr* 8" interview transcripts. ID: 3362-3368. Roll 8. Story: RG-60.5036.

Claude Lanzmann speaks in French for a while. His Polish translator Barbara Janicka interrupts him in mid sentence and begins to translate.[8]

Barbara Janicka *((in Polish))* – Mr. Lanzmann, first of all, would like to say…

*[**B.J.** ((tłumaczy w pół zdania)) – Pan Lanzmann przede wszystkim chciałby powiedzieć...]*

Henryk Gawkowski – A bit louder, please!

*[**H.G.** – Proszę, głośniej!]*

Barbara Janicka *((continues by raising her voice))* – That, what you sir are going to say, will have a lot for him, a lot of significance, because people who had the opportunity to get inside the camp in Treblinka are very rare. There's very few such witnesses.

*[**B.J.** ((podnosząc głos)) – Że to, co pan powie, będzie miało bardzo dla niego duże znaczenie; dlatego że ludzie, którzy mieli okazję dostać się do wewnątrz, do obozu do Treblinki, są bardzo nieliczni. Takich świadków jest bardzo mało.]*

Henryk Gawkowski *((confirms))* – Few, very few.

*[**H.G.** ((potwierdza)) – Mało, mało.]*

Barbara Janicka *((in Polish))* – That is why, he would like you sir, to start with what you remember. For now, maybe in a general way.

*[**B.J.** – I dlatego chciałby, żeby pan zaczął od tego co pan pamięta. Może na razie, w sposób ogólny.]*

Henryk Gawkowski *((confirms))* – Generally.

*[**H.G.** ((potwierdza)) – Ogólny.]*

Barbara Janicka – Yes.

*[**B.J.** – Tak.]*

Henryk Gawkowski *((in Polish without interruptions))* – And so, please. Me, when I started riding the locomotive,[9] dear ma'am, at first I rode around here only, on the layover sidings in Małkinia. After that, I got on the Second … on the Third Plan. That plan, dear ma'am, was

---

[8] This paper follows the onscreen digital timer as well as the order of original shorter clips later combined by USHMM into fewer but longer video files. Claude Lanzmann *Shoah* Collection (July 1978). Henryk Gawkowski and Treblinka railway workers (viewable online). Washington, DC: Steven Spielberg Film and Video Archive. Film ID: 3362-3372. Story RG-60.5036.

[9] Gawkowski speaks distinctly about 'riding' (past tense: '*jeździłem*'), not 'driving' the locomotive ('*prowadziłem, kierowałem, obsługiwałem*' etc.) in Polish. (Wayback).

assigned so there I rode to Treblinka three times per week. And so, dear ma'am, I had a chance to observe all that, what went on there. [10]

*[**H.G.** ((bez przerw)) – A wiec, proszę. Ja, jak zacząłem* [sic] *jeździć na parowozie, proszę panią, początkowo to jeździłem tutaj jeszcze, na przetokach, w Małkini. Później dostałem się do drugiego ... do trzeciego planu. Plan ten, proszę panią, był wyznaczony, że tam trzy razy tygodniowo jeździłem do Treblinki. Wiec, proszę panią,*[11] *miałem możność to wszystko zaobserwować co się tam działo.]*

Barbara Janicka *((translates to French; listens to C.L. and asks in Polish))* – But you sir … Mr. Lanzmann remembers it well, you sir worked for the Ostbahn, yes?

*[**B.J.** ((tłumaczy na Francuski; słucha Lanzmanna i pyta Gawkowskiego)) – Jeżeli pan ... bo pamięta pan Lanzmann dobrze, to pracował pan na Ostbahn, tak?*

Henryk Gawkowski – Yes *((B.J. translates to French))***.** Yes. Yeah, yes! Yes.

*[**H.G.** – Tak* ((B.J. tłumaczy na francuski)). *Tak. Taaak, tak! Tak.]*

Barbara Janicka *((listens to C.L.'s question and asks H.G. in Polish))* – What did you do on the railway sir? [12]

*[**B.J.** ((słucha pytania C.L. i tłumaczy na Polski)) – Co pan robił na kolei?]*

Henryk Gawkowski – I rode on the locomotive, dear ma'am, as … with the right to direct … the helper with the right to direct the train driver. *((**T.N.**: the train driver's helper is a stoker, in translation by Lefebvre the name assistant is used – Polish: 'asystent' – never listed by* MKŻ*)).*

*[**H.G.** – Ja jeździłem na parowozie, proszę panią, jako... z prawem kierowania... pomocnik z prawem kierowania maszynisty.* ((**Przyp. tłum.**: pomocnik maszynisty jest palaczem. Słowo asystent nie było stosowane przez MKŻ.))*]*

Barbara Janicka *((translates H.G.'s exact words: 'the right to direct the train driver' into French as 'the right to drive the locomotive':* 'Il était aide-machiniste avec le droit de conduire

---

[10] In Polish, the verb 'riding' ('*jeździć*') has multiple meanings. It is a content word denoting the action of either riding, travelling, or going, as in: riding a horse, travelling on a bus, going fishing, etc. For more examples see: *Go Polish* Language Services. Gawkowski speaks distinctly about serving on the locomotive as 'riding' it (past tense: '*jeździłem*'), not 'driving' it (past tense: '*prowadziłem*' etc.). Barbara Janicka iterates his '*jeździł*' (I rode) in Polish only as '*prowadził*' (he drove) in this interview.

[11] The correct phrase in Polish is: *proszę pani*, not *proszę panią*, as in: *Proszę panią do tańca*. (Ma'am, shall we dance?) – Gawkowski routinely makes the same grammatical errors. In Polish: *Błąd gramatyczny. Poprawna polska fraza brzmi: proszę pani, a nie proszę panią. Polszczyzna.pl.*

[12] Gawkowski did not understand German, as shown later in his interview. Countdown 02:03:03:17.

la locomotive', *C.L. asks additional question, B.J. translates to Polish))* – It means, you sir were on the locomotive ... you worked on the locomotive? [13]

*[**B.J.** ((tłumaczy frazę „z prawem kierowania maszynisty" na Francuski jako „z prawem prowadzenia lokomotywy"; „Il était aide-machiniste avec le droit de conduire la locomotive", Lanzmann zadaje pytanie, B.J. tłumaczy na Polski)) – To znaczy, był pan na lokomotywie ... pracował pan na lokomotywie?]*

Henryk Gawkowski – Yes. On the locomotive.

*[**H.G.** – Tak. Na lokomotywie.]*

Barbara Janicka *((speaks in French, listens to C.L., and asks H.G. a leading question))* – And sometimes sir, you even drove [i.e.: led] the locomotive? *((Polish 'drove' and 'led' is the same)).*

*[**B.J.** ((słucha C.L., i zadaje pytanie naprowadzające)) – A czasami pan nawet prowadził lokomotywę?]*

Henryk Gawkowski – Oh yeah! *((**T.N.**: Gawkowski was not licensed to drive)).*[14]

*[**H.G.** ((legalnie nie miał to tego prawa)) – A tak.]*

Barbara Janicka *((translates C.L.'s question))* – What did you sir do, on that locomotive?

*[**B.J.** ((tłumaczy pytanie C.L.)) – Co robił pan na tej lokomotywie?]*

Henryk Gawkowski *((in Polish))* – Me, ma'am, you know, this is a thing about the locomotive, so as you can understand, that all sorts of tasks, watching the movement of … as the saying goes, the steam engine … what is hauled, what rail cars and so on … all this was taken into account, dear ma'am. And the signals had to be known. *((B.J. translates))*

*[**H.G.** – Ja, proszę panią, no wie pani, to jest rzecz na lokomotywie, to jak pani może zrozumieć, że wszelkie czynności, obserwując przebieg ... jak to się mówi, parowozu ... co się bierze, jakie wagony i tak dalej ... to wszystko wchodziło w rachubę, proszę panią. I sygnały trzeba było znać.* ((B.J. tłumaczy)) *]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and translates))* – What was transported in those rail cars?

---

[13] The PKP Instruction with Regulations (1926 edition) defined boilerman as '*pomocnik'* (the helper). There was no such position as the '*asystent*' in the MKŻ service manuals (see: Lefebvre). Gawkowski's task of driving the locomotive quoted in English Wikipedia was a failed triple translation altering his exact words spoken in Polish. The French mediation by Janicka also obscured his silence about the real certified driver, and the nature of his work, not to mention his demonstrated ignorance about the German command structure at Ostbahn, the Jewish-Polish history, fate of the Jewish synagogues, and the victims.

[14] Gawkowski was not allowed to touch the backhead controls. All tasks performed by him were assigned by certified driver. See: *Instrukcja dla maszynisty* (*Manual for the Steam Engine Operator / Machinist)*, supplementary data, Polish Railways, 1926, paragraph 10/12 listing basic tasks of a boilerman.

*[**B.J.** ((słucha C.L. i pyta)) – Co było transportowane w tych wagonach?]*

Henryk Gawkowski – In those rail cars exactly … because, at first we went to the gravel mine. When the camp was not, dear ma'am, was not yet set up, this extermination death [sic] … we went to the gravel mine, because there was a gravel mine there *((B.J. translates to French)).*

*[**H.G.** – W tych wagonach właśnie... bo, początkowo jeździliśmy do żwirowni. Do pokąd jeszcze obóz nie został, proszę panią, utworzony, tym zagłady śmierci [*sic*]... to do żwirowni jeździliśmy, bo tam była kopalnia żwiru.* ((B.J. tłumaczy)) *]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and asks in Polish))* – And later?

*[**B.J.** ((tłumaczy na Francuski i pyta H.G.)) – A potem?*

Henryk Gawkowski – And later, dear ma'am, once that death camp was set up, so there came the wag … I mean, the whole transports being divided in three parts; twenty cars each, plus the locomotive. And people were pushed in there. They … they were Jewish actually.

*[**H.G.** – A później, proszę panią, jak został utworzony ten obóz śmierci, to przychodziły wago ... znaczy, całe transporty były dzielone na trzy części, po dwadzieścia wagonów, plus lokomotywa. I tam się wpychało właśnie, ludzi. To ... właściwie byli Żydzi.]*

Barbara Janicka *((translates; listens to C.L. and asks in Polish))* – Meaning, they were the transports of Jews?

*[**B.J.** ((tłumaczy; słucha C.L. i pyta)) – To znaczy, były to transporty Żydów?]*

Henryk Gawkowski – The Jews. Yes.

*[**H.G.** – Żydów. Tak.]*

Barbara Janicka – From where did you sir lead those transports?[15]

*[**B.J.** – Skąd pan te transporty prowadził?]*[15]

Henryk Gawkowski – Dear ma'am, there were such instances that I rode in the transport ... I mean, even further away, let's say from Białystok, I know that, because we transported also … this I remember myself; Gestapo men were there … two Gestapo men were on the steam engine,[16] dear ma'am, and with the guns in their hands, and it was driven, how much, as we say,

---

[15] Never did Gawkowski say in Polish that he *prowadził* the Holocaust transports . . . meaning: *led, operated* or *conducted* them. He always insisted: *ja jeździłem (I rode with them).* Janicka's deliberate use of an inappropriate phrase can be interpreted as an assault on his conscience, because a '*pomocnik*' shovelling coal and stoking the firebox can't be responsible for the transports in any way.

[16] The German officers driving trains are identified by the Treblinka Camp Museum as members of the SS. *See:* Edward Kopówka (2011), *"Treblinka II, chapt. 3"*, *Dam im imię na wieki* ('I will give them an everlasting name'. Isaiah 56:5), *Drohiczyńskie Towarzystwo Naukowe* (The Drohiczyn Scientific

a man … how much speed the engine could take. Because it was ... the freight train, meaning the freight steam engine, dear ma'am, which cannot exceed more than one hundred kilometers, so … *((the rest is unintelligible, H.G. and C.L. shout over each other)).*[17]

> *[**H.G.** – Proszę panią, bo były takie momenty, że ja jeździłem i w transporcie ... znaczy, i dalszym, bo z Białegostoku przypuśćmy, to wiem, że transportowaliśmy też ... to sam pamiętam; gestapowcy byli ... dwóch gestapowców było na parowozie,*[18] *proszę panią, i z bronią w ręku, i tyle się jechało, ile, jak to się mówi, człowiek ... ile parowóz wytrzymał szybkości. No, to było ... to towarowy pociąg, czyli towarowy parowóz, proszę panią, to nie może przekroczyć większej, jak do stu kilometrów, na ...* ((dalej niezrozumiałe, *H.G.* i C.L. mówią razem)).*]*

Barbara Janicka – Just a moment. I will translate perhaps *((speaking in French and again in Polish)).* From where … from what cities, from which cities did you lead sir?[19]

> *[**B.J.** – Chwileczkę. Może ja przetłumaczę* ((rozmawia z C.L. i pyta H.G.)). *W jakich ... z jakich miast, z jakich miast pan prowadził?]*[19]

Henryk Gawkowski – From Białystok. Yeah *((B.J. interrupts him speaking in French)).* Yes! There were, but arriving … since the locomotives, dear ma'am, used to switch. From Białystok they came as well, from Wołkowysk of course those trains … from, from the other side, I mean, presently across the border *((B.J. interrupts in French)).* Yes. It was, it already was … directly. From Białystok, dear ma'am, it was directly to Treblinka delivered.

> *[**H.G.** – Z Białegostoku. Taaak* ((B.J. przerywa mu po francusku)). *Tak! Były, ale przychodziły ... bo to już lokomotywy się, wie pani, mieniały* [sic]. *To, do Białegostoku przychodziły i z Wołkowyska* [sic][20] *przecież pociągi ... to, to już z tamtej strony, znaczy,*

Society), p. 97, ISBN 978-83-7257-496-1, archived from the original by Wayback (PDF, direct download 20.2 MB).

[17] The SS officers (whom Gawkowski calls 'Gestapo') were posted at Ostbahn throughout occupied Poland specifically for the deadliest phase of the Holocaust called Operation Reinhard.

[18] The German drivers in control of the trains entering death camp were members of the SS: Willi Klinzman and Rudolf Emmerich. Edward Kopówka (2011), *Dam im imię na wieki*, pp. 92-97; ISBN 978-83-7257-496-1. Their identification as the Gestapo by Gawkowski was false.

[19] In Polish *prowadził* means 'led' the train or 'led' (guided) people to their destination – which was not his responsibility. Armed Germans were in the cab also on transports from Białystok (127 km) always.

[20] The settlement name was Wołkowysk, not Wołkowyska, presently Vawkavysk in Belarus, 90 km east of Białystok. It was part of Poland before the Soviet invasion at the onset of World War Two.

obecnie za granicą no ((B.J. przerywa po francusku)). *Tak. To już, to już do ... to już docelowo. Już z Białegostoku, proszę panią, to już docelowo do Treblinki się przywoziło.]*

Barbara Janicka – Yes, I understand *((translates, listens to C.L.)).* From other cities as well?

*[**B.J.** – Tak, rozumiem* ((tłumaczy; słucha C.L. i pyta)). *Czy z innych jeszcze miast?]*

Henryk Gawkowski – Ah, absolutely *((B.J. interrupts in French))*. Absolutely. Also, from Warsaw *((B.J. interrupts in French))*, all the same. Yes. From Warsaw also. Yes, also *((talking simultaneously))*. First, first, there were transports from Warsaw *((Lanzmann speaks))*. Yes.

*[**H.G.** – A, bezwarunkowo* ((B.J. przerywa po francusku)). *Bezwarunkowo. Z Warszawy też tak samo* ((B.J. przerywa po francusku)). *Tak. Z Warszawy też. Tak, też* ((wszyscy krzyczą razem)). *Najpierw, najpierw to były transporty z Warszawy* ((C.L. mówi do B.J. po francusku)). *Tak.]*

Barbara Janicka – Did it take place in the summer of forty two?

*[**B.J.** – Czy to miało miejsce w lecie czterdziestego drugiego roku?]*

Henryk Gawkowski – Yes. Yes, yes, yes, yes!

*[**H.G.** – Tak. Tak, tak, tak, tak!]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and speaks in Polish))* – Did these convoys travel directly, for example, in Warsaw, from the Umschlagplatz, or the train station? How did it happen? *((C.L. speaks to her))* From the Stawki Street? There was a collection point there.

*[**B.J.** ((słucha C.L. i tłumaczy na polski)) – Czy te konwoje jechały bezpośrednio na przykład w Warszawie z Umschlagplatzu, czy z dworca? Jak to się działo?* ((C.L. mówi do niej po francusku)) *Z ulicy Stawki? Tam był ten punkt zbiorczy.]*

Henryk Gawkowski – Yes. They loaded them, ma'am, to the wagons. To the wagons they just loaded them, and so, there were one hundred twenty, and one hundred fifty, and one hundred eighty, you know, there were such cases that, even the two hundred people were there in one car. There were collection points, same as in Białystok on 'fabryczny' *((freight spoor))*, they loaded them, dear ma'am, the same exactly in Warsaw. They were the collection points there.

*[**H.G.** – Tak. To ich ładowali, proszę panią, do wagonów. Do wagonów ich normalnie ładowali, a tam i sto dwadzieścia, i sto pięćdziesiąt, i sto osiemdziesiąt, były wie pani, takie trafy, że nawet i dwieście było ludzi w jednym wagonie. I to były punkty zborne, tak samo jak w Białymstoku na fabrycznym ich ładowali, proszę panią, tak samo właśnie i w Warszawie. To były takie punkty zborne.]*

Barbara Janicka *((listens to C.L.))* – Was that at the Umschlagplatz, or at the train station?

*[**B.J.** – Czy to było na Umschlagplatzu, czy na dworcu?]*

Henryk Gawkowski *((not understanding the word))* – Excuse me?

*[**H.G.** ((nie rozumiejąc słowa)) – Proszę?]*

Barbara Janicka *((repeats))* – Was that at the Umschlagplatz, or at the train station?

*[**B.J.** – Czy to było na Umschlagplatzu, czy na dworcu?]*

Henryk Gawkowski – What Umschlag … *((**T.N.**: H.G. doesn't understand))* meaning what?

*[**H.G.** – Jak to, Umszlag...* ((H.G. nie rozumie słowa))*? To znaczy?]*

Barbara Janicka – Over there, at Stawki ((***T.N.**: Street*)).

*[**B.J.** – Tam, na* ((ulicy)) *Stawki.]*

Henryk Gawkowski – It was on 'towarowa' *((B.J. interrupts in French, Gawkowski shouts over her))*. On 'towarowa'! Yes, yes! Means, 'towarowa,' yes![21]

*[**H.G.** – To, na towarowej. Na towarowej* ((B.J. przerywa mu po francusku, *H.G.* przekrzykuje)). *Tak, tak! No to, towarowa, tak!]*

Claude Lanzmann *((suggesting to H.G.))* – Stawki? *((**T.N.**: Stawki Street was connected to the Warszawa Gdańska transit hub, not to Warszawa Towarowa freight station))*.

*[**C.L.** ((podpowiada Gawkowskiemu)) – Stawki?* ((Przyp. tłum.: ulica Stawki była połączona bezpośrednio ze stacją Warszawa Gdańska, a nie Warszawa Towarowa)). *]*

Henryk Gawkowski *((agreeing about the Stawki Street location))* – Yes. Yes!

*[**H.G.** ((zgadzając się co do ul. Stawki)) – Tak. Tak!]*

Barbara Janicka *((in French))* – Non, non, non! *((speaks to C.L.))* Warszawa Towarowa! *((**T.N.**: Janicka confused the Warsaw Towarowa freight station located 3.8 km south of the Umschlagplatz, with the cargo spur at Warszawa Gdańska.))*

*[**B.J.** ((protestuje po francusku)) – Non, non, non!* ((rozmawia z C.L.)). – *Warszawa Towarowa.* ((Przyp. tłum.: Janicka pomyliła Warszawę Główną Towarową z transportem towarowym na stacji *Warszawa Gdańska*)).*]*

Henryk Gawkowski – Yes. Yes. It was, dear ma'am … but noooo!![22] Towarowa, but you seem to understand it wrong! Towarowa means Warszawa Towarowa *((**T.N.**:Towarowa (Odolany) was 3.8 km distance from the collection point*)), dear ma'am, but they were not (!) loaded at the passenger station. There are sidings there ma'am where they shunted the wagons. It is so called, exactly the 'towarowa' spur. Yes, yes *((**T.N.**: freight track formed a bypass around station track; C.L. interrupts speaking to B.J. in French; the recording stops here))*.

---

[21] *Umschlagplatz* was at *Warszawa Gdańska* passenger station, 3.8 km distance from the Warsaw Freight Station called *Warszawa Towarowa*. However, a freight spoor *bocznica* in Polish is also called *towarowa*.

[22] Janicka appears unfamiliar with the logistics of the Holocaust deportations from the Warsaw Ghetto.

*[**H.G.** – Tak. Tak. Tak. To, proszę panią ... nieee!! Towarowa, ale pani może źle rozumi* [sic] *to. Towarowa to znaczy Warszawa Towarowa* ((Przyp. tłum.: Warszawa Główna Towarowa była oddalona 3,8 km na południe od Umschlagplatz)) *proszę panią, ale to nie na osobowej stacji ładowali! Tylko są tam linie gdzie, proszę panią, podpychali wagony. To tak zwana, właśnie, stacja towarowa. Tak, tak.* ((C.L. komentuje; rozmowa przerwana))*]*

Cut. End of recording segment *'Bobine* 5. *Tr* 8.*'*

The home interview: Part two

Beginning of *'Bob 5. Tr 9.'* Countdown timer 02:10:42:15.

Segment begins with Lanzmann's extended introduction.[23] In mere minutes the confusion reaches its highest level yet, with major discrepancies in math and in translation. These errors continue to misinform about the German control, and the number of condemned Polish Jews who went to Treblinka death camp with Gawkowski in the cab. There were roughly 180,000 of them. Lanzmann decreased that number by a factor of ten. His error was never rectified.

Barbara Janicka *((begins translating and repeats the location error after Lanzmann's* 'Varsovie-Tovarowa'*))* – Those transports, which you sir led from Warszawa Towarowa to Treblinka, were the transports of Jews, correct?[24]

*[**B.J.** ((zaczyna tłumaczyć)) – Te transporty które prowadził pan z Warszawy Towarowej* ((powtarza błąd lokacyjny)) *do Treblinki to były transporty Żydów, prawda?]*

Henryk Gawkowski *((ignoring her error))* – Yes.

*[**H.G.** ((ignorując jej błąd)) – Tak.]*

Barbara Janicka – How did the Jews turn up at Warsaw Towarowa? In what manner?

*[**B.J.** – Jak ci Żydzi znaleźli się na stacji Warszawa Towarowa? W jaki sposób?]*

---

[23] This extended USHMM outtake is located at 2. FV3363 10:41 / 31:51 currently. Its original location was clip Bob. 5, Tr. 9: Clip 1 of 5 (now a redirect to the beginning of all reels) at USHMM.

[24] Janicka repeats in Polish Lanzmann's error in French (see transcript in PDF) of referring to the collection point for the Jews as *Warszawa Towarowa* station which is 3.8 km distance from the *Umschlagplatz* (located at *Warszawa Gdańska*). Warsaw *Towarowa* (*Odolany*) station was unrelated to Treblinka deportations. Outtake: Clip 1 of 5 (Wayback).

Henryk Gawkowski – Dear ma'am. They pulled them all out from the Ghetto, as if you yourself understand, collected them and then loaded to the wagons. Without any kind, just like nothing … pushed them like kippers, completely. [25]

*[**H.G.** – Proszę panią. Oni ich z getta wszystkich pościągali, i bo jak pani sama rozumie, zgrupowali ich i wtedy ładowali do wagonów. Bez ni kakiej* [sic] *tam nie było, żadnego... pchali jak śledzi* [sic] *zupełnie.]*

Barbara Janicka *((talking with C.L. in French first))* – And just in these wagons, so horribly squeezed…

*[**B.J.** ((rozmawia z C.L., tłumaczy)) – I w tych właśnie wagonach, tak strasznie ściśniętych...]*

Henryk Gawkowski – Yes…

*[**H.G.** – Tak ...]*

Barbara Janicka *((in Polish))* – As you said sir, just like kippers, in these wagons, you sir transported them further. [26]

*[**B.J.** – Jak pan powiedział, jak śledzie, w tych wagonach transportował ich pan dalej.]*

Henryk Gawkowski – Yes, in the freight cars …

*[**H.G.** – Tak, w towarowych wagonach...]*

Barbara Janicka – To Treblinka?

*[**B.J.** – Do Treblinki?]*

Henryk Gawkowski *((veering away from the question of accountability))* – Windows were, dear ma'am fenced off with barbed wire in those freight cars, and so, dear ma'am, as many as possible … but roughly we did have an idea, because on the rail cars it was written with the big letters in white chalk: one hundred and fifty, one hundred and eighty, one hundred and twenty, depending on the boxcar dear ma'am, even up to two hundred in some, maybe even more *((untrue))* which I don't know, but anyway, that's how a man got oriented from it.

*[**H.G.** ((zmienia temat, odchodząc od kwestii odpowiedzialności)) – Okna były proszę panią drutem kolczastym zakratowane w tych towarowych wagonach, no i proszę panią,*

---

[25] Gawkowski makes systemic grammatical errors throughout, usually not translatable from the Polish. They are deviations and Russianism from 19th-century Partitions, characteristic of limited formal education: "*ni kakiej", "pchali jak śledzi", "jak dzisiej"* etc. They don't constitute a dialect.

[26] Gawkowski remains silent about Janicka's use of improper phrases such as: *transportował ich pan, transporty które pan prowadził* etc. Considering her insistence on doublespeak, his complete quiet about the truth regarding his job as '*pomocnik*' of the machinist (never named), is resistant to clarification.

ile weszło ... ale mniej więcej myśmy się orientowali bo na wagonach pisało dużymi literami, kredą napisane, że było: sto pięćdziesiąt, sto osiemdziesiąt, sto dwadzieścia, zależy jaki wagon proszę panią, nawet i do dwustu dochodziło w niektórych, a może i więcej to nie wiem ((przesada))*, tylko w każdym razie tak się człowiek orientował z tego.]*

Barbara Janicka *((translates C.L.))* – How many rail cars were in each transport?

*[**B.J.*** ((tłumaczy C.L.)) – *Ile wagonów było w każdym transporcie?]*

Henryk Gawkowski – Sixty, at the least, the least *((B.J. translates))* … at the least *((B.J. translates))*, usually sixty rail cars.

*[**H.G.** – Sześćdziesiąt, już najmniej, najmniej* ((B.J. tłumaczy)) *... już najmniej* ((B.J. tłumaczy))*, przeważnie sześćdziesiąt wagonów.]*

Barbara Janicka *((translates C.L.'s question))* – If so remember *((C.L. interrupts))* ... was the first transport, which you led sir, was it a transport from Warsaw?

*[**B.J.*** ((tłumaczy C.L.)) – *Czy pamięta ...* ((C.L. coś dodaje))... *czy pierwszy transport, który pan prowadził to był transport z Warszawy?]*

Henryk Gawkowski – Dear ma'am. No! Before me, there were others already. Before me there were others already.

*[**H.G.** – Proszę panią, nie! Przede mną już były inne. Przede mną już były inne.]*

Barbara Janicka – But, your first transport sir?

*[**B.J.** – Ale pana pierwszy transport?]*

Henryk Gawkowski – Ah, my first transport, dear ma'am, I'm guessing, unable to realize [sic] that **…** maybe *((B.J. translates))* about the fifth or the sixth even. *((B.J. translates))*

*[**H.G.** – A, mój pierwszy transport to proszę panią, bo ja wiem, no nie mogę sobie uprzytomnić* [sic] *to może...* ((B.J. tłumaczy))*... gdzieś pewnie jakiś piąty albo i szósty nawet.* ((B.J. tłumaczy))*.]*

Barbara Janicka *((repeating herself))* – But do you sir remember the first transport you led?

*[**B.J.*** ((pyta ponownie)) – *A pamięta pan pierwszy transport który pan prowadził?]*

Henryk Gawkowski – The first transport, dear ma'am, but I cannot … *((B.J. interrupts, unintelligible))* to remember this.

*[**H.G.** – Pierwszy transport proszę panią, no nie mogę...* ((B.J. wtrąca coś, niezrozumiałe)) *sobie tego przypomnieć.]*

Barbara Janicka *((translates))* – But ... but do you sir remember more less how many transports sir you could have brought to Treblinka in total? More less, of course.

*[**B.J.** ((tłumaczy)) – A czy ... a czy pamięta pan ile mniej więcej mógł pan doprowadzić transportów do Treblinki w sumie? Mniej więcej, oczywiście.]*

Henryk Gawkowski – More less, dear ma'am, you mean, from Warsaw and from Białystok?

*[**H.G.** – Mniej więcej, proszę panią, no znaczy i z Warszawy i Białegostoku?]*

Barbara Janicka – Altogether?

*[**B.J.** – Wszystkich?]*

Henryk Gawkowski – Altogether, how do I know, but I won't lie, but probably around fifteen, or maybe twenty … *((B.J. translates))* Myself, it only means ... Yes.

*[**H.G.** – Wszystkich, o bo ja wiem, no ale nie skłamię, ale pewnie z piętnaście, albo i dwadzieścia* ... ((B.J. tłumaczy)). *To ja, tylko znaczy... Tak.]*

Barbara Janicka *((commenting in Polish))* – Mr. Lanzmann is counting now; how many people more less could have been there in those convoys, in those transports which you led sir; how much could it be altogether *((C.L. writes on paper and reads outloud in French, B.J. translates)).* Eighteen thousand, he says.

*[**B.J.** ((komentuje po polsku)) – Liczy pan Lanzmann teraz, ile mniej więcej tam mogło być osób wobec tego w tych konwojach, w tych transportach które pan prowadził, ile to mogło być w sumie* ((C.L. podaje wynik, B.J. tłumaczy)). *Osiemnaście tysięcy mówi.]*

Henryk Gawkowski *((thinking out loud))* – Sixty ... *((B.J. shouts in French))*, sixty, dear ma'am, wagons multiplied by … *((B.J. interrupts again)).*

*[**H.G.** – Sześćdziesiąt ...* ((B.J. krzyczy po francusku)), *sześćdziesiąt, proszę panią wagonów przemnożyć przez* ... ((B.J. przerywa mu znowu)).*]*

Barbara Janicka – He already did that!

*[**B.J.** – On to zrobił!]*

Henryk Gawkowski *((continues with his own count))* – Only one hundred fifty even on average, not by the two hundred *((B.J. interrupts, both shout))* … in total … in total.

*[**H.G.** ((kontynuuje swój rachunek)) – ... tylko sto pięćdziesiąt nawet przeciętnie, nie przez dwieście* ((B.J. tłumaczy, krzyczą razem))... *w sumie... w sumie.]*

Barbara Janicka – Do you think sir … that as Mister *((Lanzmann))* has counted here, eighteen thousand [18,000] Jews or more less could have been there; is that approximately true? [27]

*((**Translator's note**: Gawkowski said that there were 150 prisoners in each car on average (the*

[27] Gawkowski attempted to multiply by himself the number of condemned Jews, but failed. His own calculation would be: 150x60x20=**180,000**. The difference between 18,000 ('*osiemnaście tysięcy'*) and 180,000 ('*sto osiemdziesiąt tysięcy'*) is impossible to mispronounce or misunderstand in Polish.

*average was 100), and that there were 60 cars in each trainset. He said he served on up to 20 of them in total. His correct calculation would be: 150x60x20=**180,000**. One hundred eighty thousand, not eighteen thousand prisoners. He didn't complete his count.))*[28]

*[**B.J.** – Myśli pan, że tak jak pan* ((Lanzmann)) *obliczył tutaj osiemnaście tysięcy Żydów to mniej więcej tyle mogło być, mniej więcej to jest zgodne z prawdą?*

((**Przyp. tłum.**: Oto niedokończone wyliczenie Gawkowskiego: 150 Żydów w każdym z 60 wagonów (Yad Vashem podaje 7,000)[28] pomnożone przez 20 transportów daje: 150x60x20=**180 000.** Sto osiemdziesiąt tysięcy, a nie osiemnaście tysięcy.*]*

Henryk Gawkowski – Oh, for sure! Dear ma'am, because over one million people perished there *((B.J. translates)).* One million two hundred thousand and some *((B.J. translates)).* So I say only roughly so *((B.J. translates))* ... and there could have been much more *((learned error)).*

*[**H.G.** – O, na pewno! Proszę panią, toć tam zginęło ponad milion ludzi* ((B.J. tłumaczy)). *Milion dwieście z czymś tysięcy* ((B.J. tłumaczy)). *To już mówię tak w przybliżeniu tylko* ((B.J. tłumaczy)) *... a mogło być dużo więcej.* ((błąd wyuczony))*]*

Barbara Janicka *((translates another question from C.L.))* – And how many people were there on the locomotive?

*[**B.J.** – A ile osób było na lokomotywie?]*

Henryk Gawkowski – Two, two![29] But, yes … but … the Germans were there also.[30]

*[**H.G.** – Dwóch, dwóch! Ale, tak ... ale ... Niemcy byli też.]*

Barbara Janicka *((speaking with C.L.))* – On the locomotive?

*[**B.J.*** ((rozmawia z C.L.)) – *Na lokomotywie?]*

Henryk Gawkowski – On the locomotive, yes.

*[**H.G.** – Na lokomotywie, tak.]*

Barbara Janicka – Always?

*[**B.J.** – Zawsze?]*

Henryk Gawkowski – Always. And Gestapo was there always![30] Yes, Gestapo, and dear

---

[28] The number quoted by Yad Vashem was 7,000 prisoners per train for the total of 870,000 murdered. Gawkowski worked on 15–20 convoys like that, but agreed with Janicka and Lanzmann's calculation error of only 18,000 during his employment likely because of his own difficulty with multiplications.

[29] Gawkowski never revealed the name of his boss – the certified Polish machinist hired by Ostbahn, such as Stanisław Przyborowski (see: Kopówka, 2011). He only said they were not alone in the cab.

[30] Gawkowski confirmed that the number of men in the cab of the locomotive going to death camp was always four (4), the two Germans in charge, known by name, and the two Poles including himself.

ma'am in Treblinka already, there were others already, Gestapo didn't do anything there, only that one Klinzman was there … that Willi, and the second one, I forgot his name, it left me, dear ma'am, and that Klinzman, dear ma'am, Willi, and the other one … but I cannot remember now his last name exactly. *((**T.N.**: the name of the second German was Rudolf Emmerich)).*

*[**H.G.** – Zawsze. I Gestapo zawsze było!* [30] *Tak, Gestapo, i proszę panią w Treblince już, to już byli, już tam Gestapowcy nie mieli nic, tylko był ten Klinzman ... ten Willi, i drugi zapomniałem jak on się nazywał jak, wyszło mi z pamięci, proszę panią to ten Klinzman, proszę panią, Willi, i drugi... no nie mogę sobie przypomnieć jego dokładnie nazwiska.* ((Przyp. tłum.: drugi Niemiec nazywał się Rudolf Emmerich)).*]*

Barbara Janicka – Just a moment ... *((speaks to C.L. and wrongly corrects Klinzman's name)).* Klinman, correct?

*[**B.J.** – Chwileczkę ...* ((rozmawia z C.L. i myli nazwisko)) *– Klinman, prawda?]*

Henryk Gawkowski *((insisting, raising his voice))* – Klinzman .... Klinzman! [31]

*[**H.G.*** ((podnosi głos)) *– Klinzman ... – Klinzman!]*

Barbara Janicka ((translates C.L.'s question)) – It means, when you gentlemen boarded the locomotive in Warsaw or in Białystok, there always were those two Gestapo men? Mandatory?

*[**B.J.*** ((tłumaczy pytanie C.L.)) *– Wobec tego wtedy kiedy panowie wsiadali na lokomotywę w Warszawie czy w Białymstoku zawsze było tych dwóch Gestapowców? Obowiązkowo?]*

Henryk Gawkowski – Mandatory *((B.J. translates)).* Always, always. Always!

*[**H.G.** – Obowiązkowo* ((B.J. tłumaczy)). *Zawsze, zawsze. Zawsze!]*

Barbara Janicka – But the machinists, and the … helpers of the machinist … machinists, they were ethnically Polish always, yes? *((**T.N.:** the term helper ('pomocnik') comes from the MKŻ manual; the term 'assistant' used by Lefebvre – Polish 'asystent' – didn't exist on PKP trains))*

*[**B.J.*** ((słucha C.L. i tłumaczy)) *– A maszyniści i po... i pomocnicy maszynisty...*

((termin 'pomocnik' pochodzi od *MKŻ*)) *maszynistów, to zawsze byli Polacy, tak?]*

Henryk Gawkowski – The Poles *((under the German control))*, usually, yes. Usually *((B.J. translates)).* Because only, dear ma'am, the German transports ... those who were wounded, then

---

[31] Willi Klinzman and Rudolf Emmerich were not 'Gestapo'. They were the German officers posted after the gas chambers went into operation. Their express role was to direct the movement of the uncoupled Holocaust trains to the extermination camp. *Source:* Edward Kopówka, *Dam im imię na wieki* (in Polish), Biblioteka Drohiczyńska, pp. 125–126. Arad, *Belzec, Sobibor, Treblinka*, Indiana University Press, p. 81. Wayback. Gawkowski confirms that the transports entered the camp with the Germans driving.

they had the German teams usually *((B.J. translates))***.** From the battlefront, as we say *((B.J. translates))*. But yes *((agreeing with her in a manner inconsistent with his immediately preceding statement about the two Germans))*. Yes, the Poles.

*[**H.G.** – Polacy przeważnie, tak* ((Niemieccy maszyniści jechali do obozu)). *Przeważnie* ((B.J. tłumaczy)). *Bo tylko proszę panią, niemieckie transporty... którzy byli ranni, to już niemiecka przeważnie drużyna była* ((B.J. tłumaczy)). *Z frontu, jak to się mówi* ((B.J. tłumaczy)). *Tak* ((kiwą głową udając że rozumie francuski, odwraca swoje własne oświadczenie o dwóch Niemcach)). *Tak, to Polacy.]*

Barbara Janicka *((translates question from C.L.))* – On the whole, did those transports run during daytime, or in the nighttime?

*[**B.J.** ((tłumaczy pytanie C.L.)) – Czy na ogół te transporty szły w dzień, czy w nocy?]*

Henryk Gawkowski – Any other way. But to Treblinka, to the camp for the death extermination [sic], dear ma'am, it was only in the daytime *((B.J. translates))* ... they, the transports, could pause at the Treblinka station, but so the pushing to the extermination death camp [sic], only in the daytime.

*[**H.G.** – Jak popadło. Ale do Treblinki do obozu tego zagłady śmierci* [sic]*, proszę panią, to tylko w dzień* ((B.J. tłumaczy)) *się... one transporty mogły stać w Treblince na stacji, ale już wpychanie do obozu tego zagłady śmierci* [sic] *tylko w dzień.]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and translates his question))* – It means, the transports which were directly so from the Treblinka Station, *((went))* to the death camp, correct?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i tłumaczy pytanie)) – To znaczy, transporty które były bezpośrednio już z dworca w Treblince, do obozu śmierci, tak?]*

Henryk Gawkowski – To the death camp, dear ma'am, only in the daytime *((B.J. translates))*, only in the daytime. Not in the nighttime.

*[**H.G.** – Do obozu śmierci, proszę panią, tylko w dzień* ((B.J. tłumaczy))*, tylko w dzień. W nocy nie.]*

Barbara Janicka *((listens and translates C.L.'s question))* – Aside from the Warsaw transports and from Białystok or other towns, which you led sir, did you also happen to lead the transports which went directly from the Treblinka station to the extermination camp? From the Treblinka station, to the extermination camp?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i pyta H.G.)) – Czy poza tymi transportami z Warszawy, z Białegostoku, czy z innych miast, które pan prowadził, czy zdarzało się panu również, że*

prowadził pan te transporty które szły bezpośrednio z dworca w Treblince do obozu zagłady? Z dworca w Treblince, do obozu zagłady?]

Henryk Gawkowski *((replying without listening))* – Yes. Yes, dear ma'am, from abroad *((B.J. translates))*, yes, many *((C.L. speaks))*, from Greece, from France *((B.J. translates))*, yes, from Holland *((B.J. translates))*, from Yugoslavia, generally speaking from those ones, [32] because it would happen, so that, because dear ma'am, as the saying goes, but how; so I mean, from the countries which the Germans conquered, I mean defeated; defeated countries they were, and so the transports run always *((B.J. translates))*, and their frequency was the greatest in the year forty three *((B.J. translates))*. It could have *((B.J. translates))* … I can remember that *((C.L. speaking))* … because I can remember that well, the first transport came with the Jews of Greece *((B.J. interrupts))* … by the steam engine on which I served. *((B.J. translates))* Yes.

*[**H.G.** ((odpowiada nie słuchając)) – Tak. Tak, proszę panią, z zagranicy* ((B.J. tłumaczy))*, tak, dużo* ((C.L. mówi)) *i z Grecji, z Francji* ((B.J. tłumaczy))*, tak, z Holandii* ((B.J. tłumaczy))*, z Jugosławii, w ogóle z tych, bo to się trafiało, bo proszę panią, czy jak to się mówi, jak, znaczy no z tych państw co Niemcy zawojowali, znaczy podbici* [sic]*; podbite były państwa, to szły transporty zawsze* ((B.J. tłumaczy))*, i to nasilenie to jeszcze było największe w czterdziestym trzecim roku* ((B.J. tłumaczy, C.L. coś mówi)) *... Mogło* ((B.J. tłumaczy)) *... mogę przypomnieć to* ((C.L. coś mówi)) *... mogę przypomnieć to, bo pamiętam dobrze, pierwszy transport to byli Żydzi z Grecji* ((B.J. przekrzykuje)) *... na którym ja parowozie obsługiwałem to* ((B.J. tłumaczy)). *Tak.]*

Barbara Janicka *((translates reversing in French the meaning of H.G.'s words in Polish,* [32] *C.L. is puzzled:* Il a fait ça aussi? *B.J. translates C.L.'s next question))* – But why do you, sir, remember it so well?

*[**B.J.*** ((odwraca znaczenie słów H.G. po francusku, C.L. nie dowierza: *Il a fait ça aussi?* C.L. zadaje pytanie, B.J. tłumaczy)) – *A dlaczego pan tak dobrze to pamięta?]*

Henryk Gawkowski – I remember, because it was a Sunday, I remember as if it was today, and so there … *((recording interrupted in mid-sentence, end of segment)).*

---

[32] Communication breakdown. Gawkowski spoke about the transports arriving from abroad and terminating at the layover sidings where he worked. Janicka misconstrued his statement and claimed in French that Gawkowski brought those foreign Jews to Treblinka. – Lanzmann was puzzled by what she said, and asked: *Il a fait ça aussi?* She confirmed her mistake: *De la France, de la Grèce! De Hollande, de Yougoslavie…* Lanzmann repeated her words in disbelief: *De la France, de la Grèce!* Source of quote in French: the USHMM transcript.

*[**H.G.** – Pamiętam, bo to była niedziela, pamiętam jak dzisiej* [sic]*, i właśnie tam ...*
((przerwane w pół zdania, licznik 02:21:14:14, koniec ujęcia)).*]*

Camera cut at 02:21:14:14. End of segment 'Bobine 5. Tr 9.'

The home interview: Part three

Beginning of 'Bob 5. Tr.10' Countdown timer at 02:22:25:01, currently 2. FV3363.

In this segment Gawkowski makes the throat-slitting gesture with his finger for the first time, while speaking in the impersonal past tense about the gesticulators. He repeats it twice without prompting and claims that the slashing motion shown to the Jews of Greece arriving in passenger coaches caused agitation among them, but during re-enactment performs it from the driver's window on the westerly side of the track, facing the reverse of the awaiting prisoners' spur line.

Barbara Janicka *((listens to C. L. and translates his question))* – It looks like, you sir remember very well somehow that one transport of Jews from Greece, true?

*[**B.J.** ((słucha wstępu C.L., tłumaczy pytanie)) – Wydaje się, że pan zapamiętał bardzo dobrze jakoś ten transport Żydów z Grecji, prawda?]*

Henryk Gawkowski – Yes.

*[**H.G.** – Tak.]*

Barbara Janicka *((in Polish))* – It was the transport …

*[**B.J.** – To był transport ...]*

Henryk Gawkowski *((interrupting her))* – It was a Sunday.

*[**H.G.** ((przerywając jej)) – To była niedziela.]*

Barbara Janicka *((continues))* – … which you sir led from the train station to the camp, correct? From the Treblinka station … to the camp?

*[**B.J.** ((kontynuuje)) – ... który pan prowadził z dworca do obozu, prawda? Z Treblinki, z dworca ... do obozu?]*

Henryk Gawkowski – From Treblinka. Yes, yes.[33]

*[**H.G.** – Z Treblinki. Tak, tak.]*

Barbara Janicka – Can you tell, sir, why you remember so well just that one transport?

---

[33] Janicka claimed in Polish that Gawkowski 'piloted' the transports of Jews to the camp ('*prowadził z dworca do obozu'*). Gawkowski never used the phrase '*prowadził*' in his replies. He insisted he only 'rode' there ('*jeździł do obozu zagłady'),* but replied 'yes' to her Treblinka query prone to de-escalate.

*[**B.J.** – Czy może pan powiedzieć, dlaczego pan tak dobrze pamięta akurat ten transport?]*

Henryk Gawkowski – It was exactly Sunday and it was a memorable day. It was quite warm outside, it was during the sunny season, but I do not remember in what month it was, but it was warm, and so, dear ma'am, they were in the passenger coaches of the first and the second class, and unlocked, but only at the Treblinka station, dear ma'am, they locked them up with the key. You can tell this now *((H.G. waits until B.J. translates))*.

*[**H.G.** – To była akurat niedziela i pamiętny ten dzień był. To było ciepło dosyć, to letnią porą było, nie pamiętam w jakim miesiącu to było, ale dosyć ciepło było, i proszę panią, oni byli w osobowych wagonach w pierwszych i w drugich klasach, i pootwierani, a dopiero w Treblince na stacji, proszę panią, pozamykali ich na klucz. Może pani powiedzieć* ((czeka aż B.J. przetłumaczy)).*]*

Barbara Janicka *((translates to French, listens to C.L. and asks))* – Was it for sure, Mr. Lanzmann added, in the summer of *((nineteen))* forty three? *((Speaks to C.L. in French)).*

B.J. ((tłumaczy na francuski, słucha C.L. i pyta)) – *Na pewno to było; pan Lanzmann dodaje, w lecie czterdziestego trzeciego roku?]* ((mówi do C.L. po francusku)).

Henryk Gawkowski *((nodding his head))* – But the Gestapo men were not there and only gendarmerie drove. The German gendarmerie; this *((B.J. translates))*, I remember exactly.[34]

*[**H.G.** ((kiwa głową)) – I gestapowców tam nie było, tylko żandarmeria prowadziła. Żandarmi Niemieccy. Tak,* ((B.J. tłumaczy)). *To pamiętam dokładnie.]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and asks in Polish))* – Aside from the fact that those people arrived in passenger coaches, aside from that just then, was there anything else that struck you sir about that transport?

B.J. ((słucha C.L. i tłumaczy na Polski)) – *Czy poza tym, że ci ludzie przyjechali w pociągach pasażerskich, czy poza tym było jeszcze coś co uderzyło wtedy pana w tym transporcie?]*

Henryk Gawkowski – Dear ma'am, but how could it not have struck,[35] if we already knew, because so many times a man went over there, that it was taken to the extermination camp *((B.J.*

[34] Gawkowski didn't know that there was a significant difference between the SS and the German gendarmerie, but he confirms that the native Germans drove the trains to the extermination camp.

[35] In the Polish language, the conditional verb-form 'could not have struck' is not nearly as multileveled as in English, but the question was misunderstood by Gawkowski anyway.

*interrupts translating))***.** We showed them. Like this, oh … *((makes throat-slitting gesture)).* That's how we showed. *((B.J. interrupts translating)).* And so just made … *((C.L. interrupts talking to B.J.))*, once they locked them in, only then there was a hubbub made in the wagons … *((C.L. shouts over him))*. Yes!

*[**H.G.** – Proszę panią, no jak mogło nie uderzyć jak myśmy już wiedzieli, bo tyle człowiek razy jeździł tam, że to się wiezie do obozu zagłady*. ((B.J. przerywa tłumacząc)) *Myśmy im pokazywali, że o ... ((*palcem podcina gardło*)). Tak to pokazywaliśmy*. ((B.J. tłumaczy)) *To dopiero zrobił* ((C.L. zwraca się do niej po francusku))*; jak ich pozamykali, to dopiero robił się szum w wagonach* ((C.L. coś mówi podniesionym głosem)). *Tak!]*

Barbara Janicka *((in Polish, C.L. interrupts in French))* – Who was showing it?

*[**B.J.** ((C.L. przerywa jej pytanie)) – Kto pokazywał?]*

Henryk Gawkowski *((shouts back))* – The Poles.

*[**H.G.** ((odkrzykuje)) – Polacy.]*

Barbara Janicka *((talks to C.L. and translates))* – How did you gentlemen show them that?

*[**B.J.** ((rozmawia z C.L. i tłumaczy)) – W jaki sposób to pokazywali panowie?]*

Henryk Gawkowski – Just like, oh *((making throat-slitting gesture again))*, that they all have the 'kaput' already.

*[**H.G.** – No, że ooo ...* ((palcem podcina gardło)) *tak i 'kaput' mają.]*

Barbara Janicka *((C.L. speaks to her, she translates))* – It means sir, you could have walked in front of the wagons? Stroll in front of the wagons?

*[**B.J.** ((C.L. pyta, B.J. tłumaczy)) – To znaczy, mógł pan przechodzić przed wagonami? Spacerować przed wagonami?]*

Henryk Gawkowski – Nooo! Walking was not allowed *((B.J. translates))*. No, but as we drove by *((C.L. speaks in French))*, when we drove by, as the trainset was split dear ma'am, sixty wagons into three parts, so we drove by that trainset, and it was shown *((B.J. translates, H.G. shouts over her))*. Yes, on one side! Yes. It was 'not' allowed *((B.J. translates))*. By the sidetrack. [36]

---

[36] The Polish Jews were brought to Treblinka locked in windowless wagons. Gawkowski could not see the individual prisoners. The only exception was the arrival of the Jewish families from abroad. He said that his hand-gesture resulted in a hubbub ('*wrzawa'*) inside their passenger coaches. From his vantage point – shown in the *Shoah* documentary – he could not have surveyed their response. Therefore his assertion about the subsequent 'hubbub*'* among the foreign Jews appears retrospectively reconstructed.

*[**H.G.** – Nieee. Spacerować nie wolno było* ((B.J. tłumaczy)). *Nie, ale myśmy przejeżdżając* ((C.L. mówi coś)), *myśmy przejeżdżając, jak skład się dzielił proszę panią, sześćdziesiąt wagonów na trzy części, to myśmy przejeżdżali koło składu i się pokazywało* ((B.J. tłumaczy, *H.G.* przekrzykuje ją)). *Tak, obocznie. Tak. Nie wolno było* ((B.J. tłumaczy)). *Ubocznym torem.]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and translates))* – Mr. Lanzmann would like to know, if this gesture was meant as a warning? Or, to scare?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i tłumaczy)) – Pan Lanzmann chciałby wiedzieć, czy ten gest miał oznaczać, ostrzeżenie? Czy przestraszyć?]*

Henryk Gawkowski – A warning for them, maybe the fear was there, and a warning, it can be said different ways dear ma'am, but in any case, there was a hubbub made in the cars, and they already felt that, because from Treblinka station it is six kilometres only, so dear ma'am they already felt it; because that that stench, you know ma'am … *((B.J. interrupts translating)).* The burning of bodies, yeah *((B.J. translates and speaks with C.L.)).* Yes! *((shouts over C.L.'s comment in French)).* Because the burning went on day and night!

*[**H.G.** – Ostrzeżenie dla nich, może i przestrach był, i ostrzeżenie, to różnie można powiedzieć proszę panią ale w każdym razie wtedy się robił szum w wagonach, a już poczuli, bo jednak od stacji Treblinka to jest sześć kilometrów, to proszę panią już czuli, było ten, ten 'sztynk', no wie pani...* ((B.J. tłumaczy)). *Palenie ciał, no* ((B.J. tłumaczy i rozmawia z C.L.)). *Tak!* ((*H.G.* przekrzykuje C.L.)) *Bo tam się paliło dzień i noc!]*

Barbara Janicka *((translates C.L.'s question from the French))* – Do you think sir, that the Jews understood the meaning of that gesture?

*[**B.J.** ((tłumaczy pytanie C.L. na polski)) – Czy myśli pan że Żydzi rozumieli znaczenie tego gestu?]*

Henryk Gawkowski – They understood. Yes, they understood. Understood *((B.J. translates)).* And upon that, there was a hubbub in the wagons, and you see, ma'am *((B.J. translates by shouting over him))*, they started to think for themselves.

*[**H.G.** – Rozumieli. Tak, rozumieli. Rozumieli* ((B.J. tłumaczy)). *I właśnie wtedy powstawała ta wrzawa w wagonach, i zaczęli wie pani już* ((B.J. tłumaczy przekrzykując go)), *na swój rozum myśleć.]*

Barbara Janicka *((translates))* – Can you describe, sir, what kind of noise it was?

*[**B.J.** ((tłumaczy)) – Czy może pan opisać jakiego rodzaju to był hałas?]*

Henryk Gawkowski – Ah, dear ma'am, different screams. The children later they started to throw out their own … their own, and the old were escaping also, whoever was lucky enough to be able, yeah …

*[**H.G.** – A, proszę panią, krzyki rożne. Dzieci potem zaczęli wyrzucać swoich... swoich, i starsi też uciekali, jak komu się udało, no ...]*

Barbara Janicka *((translates and asks))* – But, what could they do, to escape?

*[**B.J.** ((tłumaczy na francuski i pyta)) – A co mogli zrobić, żeby uciec?]*

Henryk Gawkowski – Hah, jump out, if one got lucky dear ma'am, then run away *((speaking over each other))*. Oh, yes ... Into the bushes *((shouting over each other))* ... somewhere, wherever … later, I will actually … when we go over there, I will show maybe more less where they used to escape. *((B.J. translates)).*

*[**H.G.** – Ba, wyskoczyć jak komu się udało proszę panią, to uciekł* ((mówią razem)). *Tak, no... W krzaki* ((przekrzykuje B.J.)) *... gdzieś tego, no i ... bo tam ja potem ... zresztą, będziemy to ja pokażę nawet mniej więcej gdzie uciekali.* ((B.J. tłumaczy)).*]*

Barbara Janicka *((translates))* – And, they threw out the children also?

*[**B.J.** ((tłumaczy)) – I dzieci wyrzucali też?]*

Henryk Gawkowski – Yes. Yes, yes, yes *((both shout over each other))*! So someone ... so someone could take. Yes ... although ... *((B.J. translates over him and listens to C.L.)).*

*[**H.G.** – Tak. Tak, tak, tak* ((krzyczą razem)) *... Żeby ktoś ... żeby ktoś wziął. Tak ... ale ...* ((B.J. tłumaczy przekrzykując go)).*]*

Barbara Janicka – Has it ever happened that someone would take those children, sir?

*[**B.J.** – Czy zdarzało się, że ktoś brał te dzieci, proszę pana?]*

Henryk Gawkowski – Certainly. Such people also were. There were such people *((talking simultaneously))*. Because there were different people too, as the saying goes, maybe not as much after a transport, to say the truth, maybe not as much after the children, dear ma'am, but after the gold they all run *((shout over each other as B.J. translates))*. I speak the truth. *((**T.N.**: Gawkowski failed to acknowledge the proportion of Polish rescuers aiding escaping Jews in his county; over 90 of them were awarded Yad Vashem medals)).*[37]

*[**H.G.** – Owszem. Ludzie też, byli. Byli tacy* ((mówią razem)). *Bo tam rożni ludzie byli też, jak to się mówi, bo za transportem może nie tyle jeszcze, tak powiem prawdę, może nie tyle za dziećmi, ile za proszę panią, za złotem leciało to wszystko...* ((krzyczą razem, B.J tłumaczy)). *Mówię prawdę.* ((**Przyp. tłum.**: Gawkowski opisuje swoje własne

procesy myślowe pijaka, i pomija milczeniem proporcję ratowników żyjących w okolicy; ponad 90 spośród nich otrzymało medale Yad Vashem)).*]*[37]

Barbara Janicka *((listens to C.L. and translates))* – We will talk more about that later. *((C.L. speaks to her))* Mr. Lanzmann would like to ask, why did … why did you sirs make that gesture which meant the throat-cutting really, although it was known, that they burn over there.

*[**B.J.** ((słucha C.L. i tłumaczy)) – Potem pomówimy jeszcze o tym* ((Lanzmann mówi do niej)). *Pan Lanzmann chciałby zapytać, dlaczego ro... robili panowie ten gest, który właściwie oznacza przecięcie gardła, a wiadomo było, że się tam palą.]*

Henryk Gawkowski – But, that means death *((B.J. translates)).*

*[**H.G.** – No, że to znaczy śmierć* ((B.J. tłumaczy)).*]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and translates))* – Did you sir notice any difference between those Jews from abroad, and the Jews from Poland?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i tłumaczy)) – Czy widział pan jakąś różnicę miedzy tymi Żydami z zagranicy, a Żydami z Polski?]*

Henryk Gawkowski – Oh, absolutely *((B.J. translates)).* Yes *((B.J. translates)).* Because the foreign Jews, dear ma'am, came in passenger coaches, but the Polish Jews, and from the old Polish territories, I mean, from the Eastern side of the old Poland; all of it in freight cars *((B.J. translates)).* It was a big difference. They thought … *((B.J. interrupts)).*

*[**H.G.** – A, bezwarunkowo* ((B.J. tłumaczy)). *Tak* ((B.J. tłumaczy)). *Bo zagraniczni Żydzi, proszę panią, przyjeżdżali w osobowych wagonach, a Polscy Żydzi, i z tych terenów jeszcze dawniejszych polskich, znaczy ze wschodniej tej Polski dawnej, to wszystko w towarowych* ((B.J. tłumaczy)). *To była wielka różnica* ((B.J. tłumaczy)). *Oni myśleli ...]*

Barbara Janicka *((translates and asks))* – Was it the only difference?

*[**B.J.** ((tłumaczy i pyta)) – Czy to była jedyna różnica?]*

Henryk Gawkowski – Well, I guess so, because to them the Germans claimed [sic], dear ma'am ... as it was heard; so the Germans claimed that they were going to a colony of their own. *((B.J. translates))* So there, probably,[38] I don't know that exactly, but as it may be, dear ma'am, they even, the foreign Jews were buying out tickets for themselves to travel, *((B.J. translates))* because there was such a … *((C.L. interrupts, the end of H.G. comment missing, no recording)).*

---

[37] Treblinka County has one of the highest number of 'Righteous Among the Nations'. Kopówka, p. 286.

[38] The phrase *prawdopodobnież* (resembling English 'probly' or 'prolly') is archaic. Similar oddities used by Gawkowski routinely are flagged with [sic] in transcript for the ease of comprehension.

*[**H.G.** – No bodajże tak, bo im Niemcy twierdzili, proszę panią... jak się słyszało, to Niemcy twierdzili że oni jadą na kolonie swoją* ((B.J. tłumaczy)). *Wiec nawet, prawdopodobnież* [sic]*, nie wiem dokładnie tego, ale prawdopodobnież, proszę panią, że oni nawet, zagraniczni Żydzi to wykupywali bilety dla siebie w podróż* ((B.J. tłumaczy)), *bo się zdarzył taki ...* ((C.L. mówi coś, brakuje końca zdania, nagranie przerwane)).*]*

Recording interrupted from 02:31:13:08 and again from 02:31:38:00.

Barbara Janicka *((after listening to C.L.'s long comment))* – What … what did the Polish railwaymen told him?

*[**B.J.*** ((czeka az C.L. skończy mówić, tłumaczy)) – *Co, co powiedzieli mu polscy kolejarze?* ((Nagranie przerwane od 02:31:13:08 i ponownie od 02:31:38:00)).*]*

Henryk Gawkowski – He says, man, are you stupid? *((**T.N.**: incomplete statement, unclear))* It was good he could speak German actually, dear ma'am, so he could have a talk ... *((recording stops again)).*[39]

*[**H.G.** – Mówi, co ty człowieku, głupi?* ((nie wiadomo o kim *H.G.* mówi)) *To dobrze, że on po niemiecku jeszcze umiał mówić, proszę panią, to rozmówił się...* ((koniec nagrania)).*]*

End of USHMM original video clapper, currently part of 2. FV3363 sequence.

The home interview: Part four

Beginning of new roll, at 'Bob.8 Tr.11'. USHMM: 3.FV3364.
Onscreen timer 03:00:11:01. New USHMM clip.

Parts of the following segment include often inaudible crosstalk and shouting over each other with Lanzmann's willing participation. He asks about *Sonderzüge*, but Gawkowski does not understand. Gawkowski never knew when the trains he worked on would transport Jewish prisoners. His responsibility at the yard was to remove slag from the ash pit beneath the firebox. Gawkowski admits to drinking heavily on the job. Janicka sounds exasperated by Gawkowski's

[39] It is impossible to figure out from the video who speaks to whom about what, and in what language? The recording is interrupted twice. This line of questioning was abandoned by Lanzmann.

limited precision. The ambiguity stemming from his ill-formed description of the Holocaust 'special trains' is faithfully reproduced in English.

Barbara Janicka *((in Polish))* – Where did you live then sir? Where did you sir live then?

*[**B.J.** – Gdzie pan wtedy mieszkał? Gdzie wtedy pan mieszkał?]*

Henryk Gawkowski – In Małkinia, here, here *((his wife, sitting in the back, adds: '* in this house'*; B.J. interrupts them translating, H.G. continues))*. Well, before we lived … we had an old house still, and this *((knocks on the tabletop))* ... was so built in nineteen forty.[40]

*((**T.N.**: the house belonged to a Jewish family before the Holocaust in occupied Poland.))*

*[**H.G.** – W Małkini, tu, tu,* ((jego żona mówi z tyłu: *w tym domu;* ((B.J. tłumaczy na francuski)). *No poprzednio mieszkaliśmy, mieliśmy stary dom jeszcze, a to* ((puka w stół)) *już w czterdziestym roku pobudowali.* ((B.J. tłumaczy; nagranie przerwane.))*]*

Recording stops.

Beginning of the next reel: '**Bob.8 Tr.12'.** Onscreen timer 03:00:56:01.

Barbara Janicka *((translates after a long intro by C.L.))* – Would you sir describe how it used to happen? Lets say, you sir get a summon to transport to Treblinka some transport from Białystok or from Warsaw. How do you sir go there? Who summons you? *((H.G. starts talking, B.J. is shouting over him))* ... would you sir, some details on that?

*[Początek nowego ujęcia: **'Bob.8 Tr.12.'** Licznik: 03:00:56:01.]*

*[**B.J.** ((tłumaczy po długim wstępie Lanzmanna)) – Czy mógłby pan opisać w jaki sposób to się odbywało? Na przykład dostaje pan wezwanie żeby transportować to Treblinki jakiś transport z Białegostoku czy z Warszawy. W jaki sposób pan tam jeździ? Kto pana wzywa?* ((przekrzykuje H.G.)) *... mógłby pan, jakieś detale na ten temat?]*

Henryk Gawkowski – Dear ma'am, it used to happen completely normal, because one received what is called today the itinerary, but then, it was called in German 'stetel' *((**T.N.**: a nonexistent word, probably meaning '**Strecke**'))*… and, by the order of that … that 'stetel' you go, the train number was written on there, dear ma'am, and that's it. When taking the train on

[40] Henryk Gawkowski and his wife moved into the house they live in under the German occupation, likely after its occupants were deported to death camp. He doesn't reveal who owned it. However, it is known that before World War II Małkinia was largely inhabited by the Polish Jews whose local history ended tragically in the Treblinka gas chambers (Virtual Shtetl). The area between Małkinia and the nearby Soviet-occupied Czyżew was a dangerous 'no man's land' where refugees faced abuse from both sides.

the way back, there were false numbers written in that it was supposedly dear ma'am some other transport, but actually people were transported. *((B.J. translates))* Yes!

*[**H.G.** – Proszę panią, to się odbywało zupełnie normalnie, bo dostawało się ... dzisiej* [sic] *to się nazywa marszruta, a wtedy to się nazywał po niemiecku 'cetel'* ((Przyp. tłum.: nieistniejące słowo: Strecke?)) *i na polecenie cet... tego właśnie, tej 'cetla' jechało się, tam numer pociągu był wpisany taki proszę panią i koniec. Z powrotem jak się brało znów pociąg, to były fałszywe numery wpisywane, fałszywe, że to niby transport proszę panią jakiś inny, a to właściwie ludzi się wiozło* ((B.J. tłumaczy na francuski)) *Tak!]*

Barbara Janicka – Did you sir then go on the same train by which you later returned? With the same steam engine, with the same ... *((unintelligible, both shout over each other)).*

*[**B.J.** – Czy wtedy jechał pan pociągiem już tym którym potem pan wracał? Z tą samą lokomotywą, z tymi samymi za...*((niezrozumiale, przekrzykują się nawzajem)).*]*

Henryk Gawkowski – The steam engine, it was the same!

*[**H.G.** – ... lokomotywa, to tą samą!]*

Barbara Janicka – And with the empty wagons?

*[**B.J.** – I z pustymi wagonami?]*

Henryk Gawkowski – How for ... *((B.J. interrupts him shouting in French))*

*[**H.G.** – Jak przy... ?]*

Barbara Janicka – And with the empty wagons.

*[**B.J.** – I z pustymi wagonami.]*

Henryk Gawkowski – But where ... ?

*[**H.G.** – Ale gdzie... ?]*

Barbara Janicka – To Warsaw ... *((unintelligible))* Bialystok?

*[**B.J.** – Do Warszawy ...* ((niezrozumiale)) *Białegostoku?]*

Henryk Gawkowski – Nooo! Dear ma'am, always usually they were loaded, always usually loaded the trains were *((B.J. interrupts him translating)).* But on the way back dear ma'am, you know, it was also the same … *((unintelligible, B.J. shouts over him by translating into French)).* Yes. Yes. And also … *((B.J. interrupts him and talks to C.L.)).*

*[**H.G.** – Nieee! Proszę panią, zawsze przeważnie były ładowne, zawsze przeważnie ładowne były pociągi* ((B.J. przerywa mu i tłumaczy)). *Ale z powrotem proszę panią to wie pani, też tak samo...* ((niezrozumiałe, B.J. przekrzykuje go i tłumaczy na francuski)). *Tak. Tak. Jeszcze...* ((B.J. przerywa mu i rozmawia z C.L.)).*]*

Barbara Janicka *((translates C.L.'s question))* – So meanwhile, that transport and on the way back the cargo were the Jews?

*[**B.J.** – A tymczasem ten transport w drodze powrotnej to towarem byli Żydzi?]*

Henryk Gawkowski – Yes. Yes. But ... *((C.L. shouts to B.J. over him)).*

*[**H.G.** – Tak. Tak. No...* ((C.L. coś mówi przekrzykując go)).*]*

Barbara Janicka – It means, when you sir went to Białystok, you went on the locomotive and behind you were the wagons loaded with that cargo?

*[**B.J.** – To znaczy jak pan jechał do Białegostoku to jechał pan na lokomotywie a z tylu jechały wagony załadowane tym towarem?]*

Henryk Gawkowski – Yes. And usually, usually heading East you know ma'am they went, the gasoline went, because the Germans drove as they say ... *((shouting over each other, B.J. translates)).* Yes! Amunition, and so on ... *((incomprehensible, all three shout over each other including C.L.))*, but also ... *((C.L. shouts over him)).*

*[**H.G.** – Tak. A przeważnie, przeważnie na Wschód to wie pani, szły, szła benzyna, bo to Niemcy prowadzili jak to się mówi ...* ((przekrzykują się nawzajem, B.J. tłumaczy)). *Taaak! Amunicja, i tak dalej...* ((przekrzykują się wszyscy)), *a nawet ...* ((Lanzmann także przekrzykuje, niezrozumiałe)).*]*

Barbara Janicka – Did the Jews get inside the same wagons, or ...

*[**B.J.** – Czy Żydzi wchodzili do tych samych wagonów, czy ...]*

Henryk Gawkowski – No, no. No! No. They were already loaded there. No... *((B.J. interrupts him shouting in French))*. No *((B.J. interrupts him in French; all three shout over each other)).*

*[**H.G.** – Nie, nie. Nie, nie. Tam załadowane były. Nie...* ((B.J. przekrzykuje go)). *Nie* ((B.J. przekrzykuje go, wszyscy krzyczą razem, niezrozumiałe)).*]*

Barbara Janicka – It means, when you gentlement were returning, there were ... *((H.G. starts shouting over her)).*

*[**B.J.** – To znaczy, czy gdy panowie wracali, to były...* ((*H.G.* przekrzykuje ją))*]*

Henryk Gawkowski – Yes, it was ready, the transport was ready, and the locomotive was getting attached ... *((all three shout over each other)).*

*[**H.G.** – Taak, to były przygotowane, przygotowany transport, i lokomotywa się doczepiała...* ((wszyscy się przekrzykują)).*]*

Barbara Janicka – But when you sir were leaving Małkinia ... you received a route ... somewhere, did you know sir that on the return trip you would transport the Jews?

*[**B.J.** – Czy wtedy kiedy pan wyjeżdżał z Małkini ... dostawał pan marszrutę ... dokądś, czy wiedział pan że w drodze powrotnej będzie pan transportował Żydów?]*

Henryk Gawkowski – No! No! *((C.L. shouts something over him)).*

*[**H.G.** –* Nie. Nie! ((C.L. coś krzyczy)).*]*

Barbara Janicka *((translates C.L.))* – When did you sir get to learn about that?

*[**B.J.*** ((tłumaczy)) – *Kiedy pan dowiadywał się o tym?]*

Henryk Gawkowski – … when it was already attached to the train. Yes. Because... *((B.J. interrupts him and translates, H.G. shouts over her)).* Say, was there just one transport waiting?! One way or any other *((shouting, C.L. interrupts)).* Because it was big ... yes. Yes, the number... *((**T.N.:** C.L. interrupts and speaks carefully two words from the German record which none of them understands: 'Fahrplanordnungen' and 'Sonderzüge')).*

*[**H.G.** – ... jak się już do pociągu dopięło. Tak. Bo to...* ((B.J. przerywa mu i tłumaczy, *H.G.* przekrzykuje ją)). *A czyż to jeden transport stał!? W tą stronę czy w inną* ((*H.G.* i B.J. przekrzykują się nawzajem, Lanzmann przerywa)). *Bo to takie duże ... tak. Tak, numer...* ((**Przyp. tłum.**: C.L. przerywa ponownie i podaje dwa słowa z niemieckiego których nikt nie rozumie 'Fahrplanordnungen' i 'Sonderzüge')).

Barbara Janicka *((asks in Polish after C.L. mentioned the 'Sonderzüge'))* – Do you know sir what that means? 'Numdertug'? *((she mispronounces)).*

*[**B.J.*** ((po wzmiance Lanzmanna na temat Sonderzüge)) – *Wie pan co to znaczy? 'Numdertug'?* ((przekręca słowo)).

Henryk Gawkowski *((not knowing the word))* – Yes. I know. Because 'farmunger' *((he misspeaks))* is, as we say ... yes, it was a special train. Yes, yeah... *((B.J. translates)).*

*[**H.G.*** ((nie rozumiejąc słowa Sonderzüge)) – *Tak. Wiem. Bo 'farmunger' to pociąg jak to się mówi ... taaak, to pociąg specjalny. Tak, no...* ((B.J. tłumaczy)).*]*

Barbara Janicka *((after some talk by C.L.))* – It means, driving from here, it wasn't being said to you *((plural in Polish))* that you were going on a special …

*[**B.J.*** ((pyta po wypowiedzi C.L.)) – *To znaczy, czyli jeżdżąc stąd nie mówiono wam że będziecie specjalnym ...]*

Henryk Gawkowski *((shouting))* – But how?!

*[**H.G.*** ((krzyczy)) – *A skąd?!]*

Barbara Janicka *((continues))* – ... returning with special transport ?

*[**B.J.*** ((kontynuuje)) – *... specjalnym transportem wracali?]*

Henryk Gawkowski *((shouting))* – Nooo, no! No! *((stoker was not privy to such information)).*

*[**H.G.** ((krzyczy)) – Nieee, nie! Nie!* ((palacz nie miał dostępu do takich informacji)).*]*

Barbara Janicka *((after C.L.'s short elaboration))* – But could you sir anticipate for example *((C.L. interrupts her briefly))* … that when those deportations were particularly strong, that on the way back you would carry a transport of Jews? Could you anticipate that, or not?

*[**B.J.** ((tłumaczy po dłuższej wypodziedzi C.L.)) – Ale czy mógł się pan spodziewać na przykład* ((C.L. coś jeszcze wtrąca)) ... *że wtedy kiedy te deportacje były szczególnie silne, że będzie pan z powrotem wiózł transport Żydów? Można się było tego spodziewać... czy nie?]*

Henryk Gawkowski *((interrupting her in mid-sentence))* – No, dear ma'am. No! No *((B.J. translates in mid-sentence))*! No! Because various trains were going, yes. Yes *((B.J. translates, all shout over each other, unintelligible))!*

*[**H.G.** ((przerywa jej w środku zdania)) – Nie, proszę panią. Nie! Nie* ((B.J. tłumaczy w pół zdania)). *Nie. Bo rożne pociągi szły, tak. Tak* ((B.J. tłumaczy; wszyscy mówią razem, niezrozumiałe)).*]*

Barbara Janicka *((interrupting H.G. in the mid-sentence))* – But … how did it happen?! You sir arrive in Białystok ...

*[**B.J.** ((przerywając mu w środku zdania)) – A ... jak to się odbywało? Przyjeżdża pan do Białegostoku...]*

Henryk Gawkowski *((raising his voice))* – Yes! And dear ma'am, one rolled into the locomottive shed.[41] A man cleans himself in the canal dear ma'am. Then take in the coal.[42] Clean the locomotive from slag *((**T.N.**: stoker's task was to remove ash (slag) from the ash pit beneath the firebox))*,[43] take in the coal and report to the dispatcher, and so the dispatcher dear ma'am later: Aha! And everything, or whatever! They also had a telephone, they had, you know ma'am, as we say locomotive sheds, they also had a connection, the dispatchers. And dear ma'am: Aha! Back in the direction lets say to Małkinia from Białystok, and so, we just got the train for that!

---

[41] Gawkowski speaks using impersonal past tense *'się wjeżdżało'* (one rolled into), a unique but common construction in Polish used to describe an action without specifying the person in charge, who is this case was his own superior; the actual certified machinist whose name he never mentioned.

[42] In larger junctions such as the Białystok station, mechanical cranes with buckets (so-called 'graifers') were used to lift coal from the stockpile and pour it into the steam locomotive tender.

[43] Slag removal involved the manual emptying of the ash pan under the steam engine firebox from the remains of burned coal (slag). *Szlakowanie polega na opróżnieniu popielnika parowozu z popiołu (szlaki).*

Direct, let's say as from the freight station go … I went dear ma'am, under the Jews exactly *((H.G. hits the table with his hand))*, so! And then, so … *((B.J. interrupts in French for a while))*.

> *[**H.G.** ((podniesionym głosem)) – Tak! I proszę panią, do parowozowni się wjeżdżało. Czyści się człowiek na kanale tym proszę panią. Potem nawęgluje się.*[44] *Oczyści parowóz z tej szlaki* ((**Przyp. tłum.**: rolą palacza było wygarnięcie popiołu (szlaki) z popielnika znajdującego się pod paleniskiem)), *nawęgluje się i zgłasza się do dyspozytora, ano dyspozytor proszę panią potem: Acha! Tak wszystko, czy tak dalej! Oni zresztą telefonicznie też mieli wie pani mieli, jak to się mówi, parowozowniami, to oni mieli połączenie, dyspozytorzy. I proszę panią: acha! Z powrotem w kierunku przypuśćmy do Małkini z Białegostoku, a mamy pociąg akurat dla niego! Kieruje, przypuśćmy jak z tego fabrycznego dworca to je... wyjechałem proszę panią, pod Żydów akurat* ((bije ręką w stół)), *no! Wtedy, no, to pam... no* ((B.J. długo tłumaczy na francuski)).*]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and translates into Polish))* – As you sir … *((C.L. interrupts her in French))*. Yes, because Małkinia … *((C.L. keeps interrupting))*. And so, when it was said that they have a transport for you *((plural))*, what happened after that?

> *[**B.J.** ((słucha C.L. i tłumaczy na polski)) – Jak pan mu...* ((C.L. mówi coś po francusku)). *Tak, bo Małkinia to...* ((C.L. dalej mówi)). *No i wtedy kiedy mówiono, że mają transport dla was, co potem się działo?]*

Henryk Gawkowski – You know ma'am, so when they coupled us already, it is known so, how on the Polecki, meaning the Białystok Polecki station, it it's a big freight station dear ma'am, so I just climbed up because I saw, loaded out of this world, I don't know how many could there be per those wagons but a mass of people. I climbed on the tender, and they were asking water, each one through the *((barbed))* window *((from a distance))*,[45] asked for that water to give just to drink, but how big a nation over there and small children and elderly, all kinds of people, you know ma'am, loaded them like kippers *((B.J. interrupts))*. I will finish more. After ma'am. Yes!

> *[**H.G.** – No to wie pani, jak już przypięli nas, to wiadomo przecież, jak na Poleckim, znaczy Białystok Polecki dworzec, to to duża towarowa stacja proszę panią, to ja wtedy akurat wszedłem bo widziałem, naładowane nie z tej ziemi, nie wiem po ile tam mogło być w tych wagonach ale masa tych ludzi. Wszedłem na tender, i prosili oni wody, każdy*

---

[44] Note in Polish: *W większych węzłac takich jak Stacja Białystok, stosowano mechaniczne żurawie z czerpakami (tzw. 'greifery'), które podnosiły węgiel ze składu i wsypywały go do tendra parowozu.*

[45] The Jews within occupied Poland were transported in freight cars with small barred windows which were the source of light, air, and communication. H.G. vantage point is revealed on the next page.

przez ((zakratowane)) *okno,*[46] *prosił tej wody żeby podać do picia tylko, a ile tego narodu tam i dzieci małe i starcy, rożni ludzie, wie pani, jak śledzi ładowali* ((B.J. przerywa mu tłumacząc)). *Zaraz dokończę dalej. Później pani. Tak!*

Barbara Janicka *((translates to French, C.L. keeps interrupting))* – Did you sir saw how the Jews were being loaded into the wagons, or not? Were they already loaded in?

*[**B.J.*** ((tłumaczy na francuski, C.L. mówi przerywając)) – *Czy widział pan jak Żydów ładowano do wagonów czy nie? Czy już byli załadowani?]*

Henryk Gawkowski – No!! They were loaded already *((raising his voice))*. Loaded! But from a distance *((begins to shout))*, dear ma'am, I saw how on the Polecki station I saw that, they were impossibly, and the guard was so strong … *((B.J. shouts over him in French))*. I saw it!!

*[**H.G.** – Nie! Załadowani już byli* ((podnosi głos)). *Załadowani! Ale z daleka* ((krzyczy)), *proszę panią, to widziałem jak na Poleckim dworcu to widziałem, byli niemożliwie, i obstawa taka silna ...* ((B.J. przekrzykuje go po francusku)). *To widziałem!]*

Barbara Janicka – What do you mean, from a distance ((*C.L. shouts over her*))? What does it mean from a distance? Could you sir also on your ... *((H.G. shouts over her, unintelligible))*.

*[**B.J.** – Co to znaczy z daleka* ((C.L. ją przekrzykuje))*? Co to znaczy z daleka? Czy pan mógł też na swojej...* ((teraz *H.G.* ją przekrzykuje, niezrozumiałe)).*]*

Henryk Gawkowski *((shouting))* – But how, dear ma'am! So, the station oh, meaning the locomotive further here, meaning from the front, but the ramp, a little further away dear ma'am, and there … on that ramp further away dear ma'am they were loading the second transport already *((B.J. interrupts translating))*. Yes! So, how much was that, maybe *((shouting over each other))*, how do I know without lying, but maybe tree hundred, maybe four hundred meters, maybe more *((B.J. shouts over him in French))*. I cannot specify that, so, I cannot specify, yes ... *((both shout over each other))*, but it was seen, because already the next transport was being loaded *((hits the table with his hand, B.J. translates to French))*. Yes!

*[**H.G.*** ((krzyczy)) – *No, jak proszę panią! No, dworzec te, znaczy lokomotywa tutaj dalej, znaczy od przodu, a rampa tak trochę dalej proszę panią i tam było właśnie na ta ... na tej rampie to tam dalej proszę panią ładowali już drugi transport* ((B.J. tłumaczy na francuski)). *Tak. No, to ile było, jakieś* ((przekrzykują się nawzajem)), *no bo ja wiem nie kłamać ale jakieś trzysta, może czterysta metrów, może więcej* ((B.J. przekrzykuje go

[46] In Polish: *Deportowanych z terenów Polski przewożono w wagonach towarowych z zakratowanymi okienkami, które stanowiły jedyne źródło światła i dopływu świeżego powietrza oraz komunikacji.*

po francusku)). *Nie mogę tego określić, no, nie mogę określić, tak ...* ((przekrzykują się nawzajem)), *ale widać, bo to już następny transport był ładowany* ((stuka palcem o stół, B.J. tłumaczy na francuski)). *Tak!]*

Barbara Janicka *((translates C.L.'s question ungramatically))* – Sixty wagons took more less how much in some places could this be in metres?

*[**B.J.** ((tłumaczy pytanie C.L. niegramatycznie)) – Sześćdziesiąt wagonów zabierali mniej więcej ile miejscami to może być metrów?]*

Henryk Gawkowski – Sixty wagons, I'm not sure, it would have to be measured, you know ma'am, the wagon is not … *((B.J. shouts over him in French, unintelligible))* … equal, because it were … *((camera stops recording, only the voices can be heard; 03:11:02:22))*, and so the twenties dear ma'am, and maybe some thirties *((all shout over each other. Inaudible overlap. All recording stops.))*

*[**H.G.** – Sześćdziesiąt wagonów, bo ja wiem, to trzeba by było zmierzyć, bo wie pani, wagonowi nie jest ...* ((B.J. przekrzykuje go po francusku, niezrozumiałe)) *... równi, bo byli ...* ((nagranie przerwane, słychać tylko glosy; 03:11:02:22)), *że tak i dwudziestki proszę panią, a i ze trzydziestki ...* ((wszyscy krzyczą. Niezrozumiałe.))*]*

*[**Kamera stop. Licznik na ekranie: 03:11:10:16.**]*

Abrupt end of clapperboard 'Bob.8 Tr.12'. Timer 03:11:10:16.

The home interview: Part five

New segment: 'Bob.9 Tr.13'. Onscreen counter 03:11:56:13.

The segment begins with a long intro by Lanzmann looking down at his resting hands. He wants to know how it feels to be transporting so many people to their deaths. Gawkowski speaks about drinking free German vodka all day, and the moonshine on top of that later in his own home. He drank heavily on and off the job, but says he never was drunk (a common form of denial). The Jews locked in the wagons without air cried for help hopelessly. The stench of burning flesh permeated the entire county when the wind blew north to Małkinia from the direction of the extermination camp. Gawkowski speaks using impersonal verb form about his superior, the Polish driver who attempted to slow down the train to enable prisoners to jump out and escape.

Barbara Janicka *((translates to Polish))* – Could you sir describe your experiences, of course Mr. Lanzmann knows that it is going to be very difficult, at the time when you sir were on the

locomotive, and you sir led the transport full of the Jews who, as you sir knew, were destined for Treblinka and in a very short time were to be turned into smoke. Can you sir, try to describe your feelings, when you … these people, like you yourself said sir, squeezed like kippers, carried towards Treblinka? [47]

*[**B.J.** ((tłumaczy na Polski)) – Czy może pan opisać swoje przeżycia, oczywiście wie pan Lanzmann, że będzie to bardzo trudne, w czasie, kiedy pan znajdował się na lokomotywie, i prowadził pan transport w którym było pełno Żydów którzy, jak pan wiedział, byli przeznaczeni do Treblinki i w bardzo krótkim czasie mieli się zamienić na dym. Czy może pan spróbować opisać swoje uczucia, kiedy pan... tych ludzi, jak sam pan powiedział, ściśniętych jak śledzie wiózł w kierunku Treblinki?]*

Henryk Gawkowski *((in Polish))* – Yes, dear ma'am. A man knew that it is … I had a hard time going through it, hard time going through it *((B.J. interrupts translating)).* But on the other hand, the Germans, dear ma'am, gave vodka instead of a bonus, so a man maybe would not smell that, that, just that stench, and in order to … somewhat different, and actually, it was not quite possible to go over there when sober. *((B.J. translates))* Such a stink was there, that oh!

*[**H.G. –** Tak, proszę panią. Człowiek wiedział, że to jest ... bardzo to ciężko przeżywałem, bardzo ciężko przeżywałem to.* ((B.J. tłumaczy)) *Ale, z drugiej strony to znów Niemcy, proszę panią, zamiast premii to dawali wódkę, żeby człowiek może nie czuł tego, tego, tego swędu po prostu, no i żeby były ... jakoś inny, i faktycznie, tam nawet nie można było jeździć po trzeźwemu* ((B.J. tłumaczy)). *Tam taki był fetor, że o!]*

Barbara Janicka *((translates to French, listens to C.L. and asks in Polish))* – What smell was it? Impossible to bear?

*[**B.J.** ((tłumaczy, słucha C.L. i pyta)) – Jaki zapach był? Niemożliwy do zniesienia?]*

Henryk Gawkowski *((in Polish))* – How would I know how to state this ma'am, so *((interrupted by wife))* the smell of burning, but the wood is different, it was like, like, how do I know, how to … how to describe, like, like an unpleasant smell … so there.

*[**H.G.** – Bo ja wiem, jak tu pani stwierdzić no* ((żona coś mówi za jego plecami)) *no spalenizna, ale drzewa jest innego, a to jest takie, takie bo ja wiem no, jak to ... jak tu określić, taki, taki nieprzyjemny zapach ... no.]*

---

[47] The following part of Janicka's conversation with Gawkowski begins at 03:11:56:13. The USHMM outtakes were reorganized over time. The recording is combined from the original 10:45 min. clip to form a longer 22:05 min. clip at the now rebuilt USHMM webpage.

Barbara Janicka *((translates, listens to C.L. and asks))* – For now, let's talk about the trains, and not about the smell. What did you feel sir, when you rode the locomotive, say, from Białystok to Treblinka … during the trip, what did you feel, sir?

*[**B.J.** ((tłumaczy na francuski, słucha C.L. i pyta)) – Na razie mówimy o pociągach, a nie o zapachu. Co pan czuł wtedy, kiedy pan jechał lokomotywą, przypuśćmy z Białegostoku do Treblinki ... w czasie podróży, co pan czuł?]*

Henryk Gawkowski – Dear ma'am, as the Gestapo men stood with the guns, a man only, as the saying goes, felt to arrive, because they could exterminate a man at any moment, us all. The team! Engine's team!

*[**H.G.** – Proszę panią, jak Gestapowcy stali z bronią, to człowiek tylko, jak to się mówi, czuł żeby dojechać, bo oni w każdej chwili mogli człowieka zgładzić, nas. Drużynę! Parowozową!]*

Barbara Janicka *((translates, listens to C.L. and asks))* – But where and … you sirs were given alcohol? And when? At what point?

*[**B.J.** ((tłumaczy, słucha C.L. i pyta)) – A gdzie i ... dawano panom alkohol? I kiedy? W jakim momencie?]*

Henryk Gawkowski – They, they dear ma'am, they gave out alcohol, and it was called, was specified as… as the bonus! The bonus like that … money they did not pay, because already, dear ma'am, of course not everyone ... not to everyone they gave, because if one was on others ... as the saying goes, rode on other trains, they didn't get it.

*[**H.G.** – Oni, oni proszę panią, dawali alkohol, tak zwane było to, określone takie, takie: premia! Premia, takie ... pieniędzy nie płacili, bo już jak, proszę panią, oczywiście nie wszystkim ... nie wszystkim dawali, bo gdzie kto w innych ... jak to się mówi, pociągach jeździł, to im nie.]*

Barbara Janicka *((translates, listens to C.L. and asks))* – That means, when you sirs *((plural))* led the transports... [48]

*[**B.J.** ((tłumaczy, słucha C.L. i pyta)) – To znaczy, kiedy panowie prowadzili transporty...]*

Henryk Gawkowski ((in mid sentence)) – That! Mostly.

*[**H.G.** ((w pół zdania)) – To! Przeważnie.]*

---

[48] Gawkowski never said once that he led the transports on par with the machinist (plural: '*panowie prowadzili transporty*'). There's no evidence that his superior drank with him.

Barbara Janicka – …only then precisely was there this alcohol bonus?

*[**B.J.** – …to wtedy akurat była ta premia z alkoholu?]*

Henryk Gawkowski – Yes. Yes. Mostly, mostly.

*[**H.G.**– Tak, tak. Przeważnie, przeważnie.]*

Barbara Janicka *((translates, listens to C.L. and asks))* – But for example, as it was given ... as you *((plural))* were given vodka, did you drink it right away? Or was there enough of it, so that it could also be taken home?

*[**B.J.** ((tłumaczy, słucha C.L. i pyta)) – Czy na przykład, jak dostawali ... dostawaliście wódkę, to czy piliście ją od razu? Czy to było tego tyle, że można było jeszcze i do domu przywieść?]*

Henryk Gawkowski *((unequivocally))* – Noo! To take home over there a man, even later *((later when?))* had to go it alone.

*[**H.G.** ((jednoznacznie)) – Nie! Do domu to tam człowiek, nawet jeszcze później ((kiedy później?)), to i sam musiał.]*

Barbara Janicka ((*listens to C.L. and asks in Polish))* – Was it vodka or something else also? Any other alcohol?

*[**B.J.** ((tłumaczy, słucha C.L. i pyta)) – Czy to była wódka, czy jeszcze coś? Jakiś inny alkohol?]*

Henryk Gawkowski – It means. Also the moonshine. The moonshine only by oneself ... we carried the moonshine ourselves, because *((B.J. interrupts))* it was not possible to ride over there, over there ((*C.L. speaking))***.***

*[**H.G.** – To znaczy. Bimber też. Bimber to już z sobą ... z sobą to woziliśmy bimber, bo* ((B.J. coś wtrąca)) *nie dało się tam jeździć, tam* ((C.L. coś mówi)).*]*

Barbara Janicka – Were you both therefore drunk?

B.J. *– Czy byliście wobec tego pijani?*

Henryk Gawkowski *((classic alcoholic denial))* – No! No! I ... I was never drunk. Never was I drunk *((C.L. speaks))* Yes, I drank *((singular noun, giving no evidence that his boss drank like him))*, but only so a man could, you know ma'am, not so feel that, that unpleasant odor.

*[**H.G.** ((z klasycznym zaprzeczeniem alkoholowym)) – Nie! Nie! Ja ... ja nigdy pijany nie byłem. Nigdy pijany nie byłem* ((C.L. mówi)). *Owszem, wypiłem* ((mówi o sobie)), *ale tak człowiek tylko tyle, że wie pani, nie tak odczuwał ten, ten nieprzyjemny zapach.]*

Barbara Janicka ((*translates, listens to C.L. and asks))* – And, between Białystok and Treblinka, was there also ... was there any smell? *[Distance: 120 kilometers]*.

*[**B.J.** ((tłumaczy, słucha C.L. i pyta)) – A czy między Białymstokiem a Treblinką, też był... było czuć jakiś zapach?]* {Odległość: 120 kilometrów}

Henryk Gawkowski – Between Białystok and Treblinka, it was not. Please, it wasn't. But in Małkinia, here *((B.J. interrupts translating))* like, when the wind blew *((B.J. interrupts))* from that direction, then yes. *((C.L. speaking))*

*[**H.G.** – Między Białymstokiem a Treblinką to nie. Proszę, nie. Ale w Małkini tutaj* ((B.J. przerywa mu tłumacząc)) *tak jak wiatr powiał* ((B.J. tłumaczy)) *z tamtej strony, to tak.]*

Barbara Janicka ((*translates, and asks))* – But the problem with that odor was also, for example when you sir stayed at home, and you sir had a day off ... and did you sir feel that smell also in Małkinia? *[H.G. just answered that question; B.J. is not acknowledging it].*[49]

*[**B.J.** ((tłumaczy, pyta)) – Ale problem tego zapachu to był również, na przykład wtedy, kiedy pan zostawał w domu, i miał pan dzień wypoczynku ... i też pan czuł ten zapach w Małkini?* {H.G. właśnie to powiedział, B.J. nie słucha albo niepełnie tłumaczy}*.]*

Henryk Gawkowski *((repeating))* – Absolutely *((B.J. interrupts translating)).* Absolutely, as the wind blew, dear ma'am, from that side so … *((B.J. interrupts again))* there was no way.

*[**H.G.** – Bezwarunkowo!* ((B.J. przerywa mu tłumacząc)) *Bezwarunkowo, jak wiatr powiał, proszę panią, z tamtej strony to ...* ((B.J. znowu przerywa)) *nie było mowy.]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and asks))* – But when the train is driven, in which there are sixty wagons with Jews condemned to death, does it ... does one desire to go fast? Or, go slowly?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i pyta)) – Czy wtedy, kiedy prowadzi się pociąg, w którym jest sześćdziesiąt wagonów z Żydami skazanymi na śmierć, czy ma ... ma się ochotę jechać prędko? Czy jechać wolno?]*

Henryk Gawkowski – Dear ma'am, actually a man has a wish to slow down as much as possible, so it could keep escaping.[50]

*[**H.G.–** Proszę panią, człowiek właściwie to ma chęć, żeby jak najwolniej... żeby to uciekało.]*[51]

Barbara Janicka *((translates and asks))* – But, what?

---

[49] Janicka keeps interrupting Gawkowski without paying attention to what he's trying to convey which leads to frequent repetition of questions that were answered by him already a moment earlier. Her mid-sentence translations of his incomplete replies to Lanzmann's queries in French is an ongoing issue.

[50] Gawkowski speaks about the prisoners using the neuter pronoun "it" (*ono*). It is irreverent.

[51] The neuter pronoun 'ono' is never used for adults in the Polish language. It signifies a child. While it is correct grammatically for *dziecko*, applying it to adults sounds disrespectful. Translation: *Nijakiego zaimka „ono" nie używa się w języku polskim w odniesieniu do osób dorosłych.*

*[**B.J.** ((pyta)) – Ale co?]*

Henryk Gawkowski – But, dear ma'am, when the Gestapo stands over your head ... and with guns in their hands, you know ma'am, as much as possible, had to drive that much *((B.J. translates))*, but ... they were also cheated *((B.J. translates speaking over him))*. They were cheated, dear ma'am! A man, as we say, tried different things to go slower, as we say ((*B.J. translates))*. And so, that this has failed or another, or that … *((B.J. speaking over him, unintelligible))*. And there were cases that people were jumping out!

*[**H.G.** – Ale, proszę panią, jak stoi Gestapo nad głową ... i z bronią w ręku, to wie pani, tyle ile wejdzie, tyle trzeba jechać* ((B.J. tłumaczy))*, no ... ich się oszukiwało* ((B.J. tłumaczy przekrzykując H.G.))*. Ich się oszukiwało, proszę panią! Człowiek, jak to się mówi, kombinował w rożne strony żeby, jak to się mówi, żeby wolniej jechać* ((B.J. tłumaczy))*. A to, to się zepsuło, a to, to tego...* ((B.J. przekrzykuje, niezrozumiałe))*. I były fakty, że ludzie wyskakiwali!]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and asks))* – Do you think that ... in a sense, it means also that these people were tortured more? Longer?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i pyta)) – Czy myśli pan, że ... w pewnym sensie, nie oznacza to również, że tych ludzi torturowało się bardziej? Dłużej?]*

Henryk Gawkowski – What do I know, ma'am? Well, I can't tell you that. What those people felt I imagine that *((B.J. interrupts, translating))* … but foreigners, they didn't know. No! Foreigners didn't know that at all.

*[**H.G.** – Bo ja wiem, proszę panią? No, nie mogę tego pani powiedzieć. Co ci ludzie czuli, to ja wyobrażam* ((B.J.przerywa i tłumaczy)) *... ale zagraniczni, to nie wiedzieli. Nie! Zagraniczni to nie wiedzieli wcale.]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and asks in Polish))* – But from the steam engine did you sir hear any screams on that train?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i pyta H.G.)) – Czy z lokomotywy słyszał pan jakieś krzyki w tym pociągu?]*

Henryk Gawkowski – Ah, absolutely. Because the locomotive was pinned right next to the wagons, yes … *((B.J. interrupts translating))*, they screamed: 'water, drink!' Yes … ((*B.J. translates))*, mostly: 'drink, drink!'

*[**H.G.** – Ale, bezwarunkowo. Bo zaraz parowóz był przypięty do wagonów, tak...* ((B.J. przerywa))*, krzyczeli: 'wody, pić!' Tak* ((B.J. tłumaczy))*, przeważnie: 'pić, pić!']*

Barbara Janicka – At a time when the train was moving, did you sir also hear screams?

*[**B.J.** ((tłumaczy)) – W czasie kiedy pociąg jechał, słyszał pan również krzyki?]*

Henryk Gawkowski – Ah, absolutely . It was heard ...

*[**H.G.** – A, bezwarunkowo. Słychać...]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and asks))* – It means, those cries were louder than the noise made by the train?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i pyta)) – To znaczy, że te krzyki były silniejsze jak hałas robiony przez pociąg?]*

Henryk Gawkowski – You know ma'am, it could be said, from the wagons just behind the locomotive, it was heard well. Loud voices they were *((B.J. translates)).* And ... yes ... because from the further wagons, it was not.

*[**H.G.** – Wie pani, że można powiedzieć, z tych wagonów co przy parowozie to słychać było dobrze. Donośne głosy były ...* ((B.J. tłumaczy)). *I ... tak ... no bo z dalszych wagonów, to nie**.**]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and asks H.G. in Polish))* – Were they just moans, or some other calls for help?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i pyta)) – Czy to były jęki, czy jakieś wołania o pomoc?]*

Henryk Gawkowski – All kinds. All kinds. And moans, and cry outs. Yes. All kinds *((B.J. translates; C.L. speaks to her)).* But most of all they were screams.[52]

*[**H.G.**– Różnie. Różnie. I jęki, i wołanie. Tak. Rożnie* ((B.J. tłumaczy; C.L. mówi do niej)). *A najwięcej było tych krzyczeń.]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and asks in Polish))* – But ... every train of course, must comply with a given route, and a certain time-schedule, right?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i pyta)) – Ale ... każdy pociąg oczywiście, musi przestrzegać pewnej marszruty, i pewnego czasu, prawda?]*

Henryk Gawkowski – Yes.

*[**H.G.** – Tak.]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and translates his incomplete question in mid sentence, unclear))* – Someone who is … assigned already from above? According to testimonies of those people, the Jews who managed to survive ... *((recording stops in mid sentence)).*

---

[52] The correct word for 'screams' in Polish is '*krzyków*', not '*krzyczeń*' (noun: what? – *krzyki*). In Polish: *'krzyczeń' to dopełniacz liczby mnogiej od rzeczownika odczasownikowego 'krzyczenie' (kogo? czego?).*

*[**B.J.** ((tłumaczy niekompletne pytanie w środku zdania, niezrozumiałe)) – Ktoś, kto jest wyznaczony już z góry?* ((słucha C.L. i przerywa))... *według opowiadań tych ludzi, tych Żydów którym udało się przeżyć...* ((nagranie przerwane)).*]*

Camera cut in mid sentence. End of original clip 2 of 5 marked 'Bob.9 Tr.13'.

The home interview: Part six

Beginning of slate 'Bob.10 Tr.14', onscreen timer 03:59:56:10.

Janicka appears drained by having to render in her FSL French Gawkowski's ill-formed utterances whilst compelled to convert Lanzmann's elaborate queries into rudimentary Polish. Her grammar and phraseology become lax and the tone of her voice changes from mild annoyance to resentment. Gawkowski attempts to describe the smell of burning flesh lingering in the air. Janicka asks him repeatedly if local commuters saw the awaiting cattle cars with the Jews, but the Treblinka train stop was cancelled when the extermination started. He claims that everyone knew what went on in the camp, against the general lack of historical evidence.

Barbara Janicka *((listens to C.L. and asks in Polish))* – Has it happened that regular passenger trains passed through the station in Treblinka, or stopped, since it was the same normal station like all others, while the transports of Jews waited to be taken to the extermination camp in Treblinka? *((**T.N.**: Regular trains were banned from stopping in 1942.))*[53]

*[**B.J.** ((słucha C.L. i pyta)) – Czy zdarzało się, że normalne pociągi pasażerskie przejeżdżały przez stację w Treblince, albo zatrzymywały się, bo przecież była to taka sama, normalna stacja jak wszystkie inne, podczas kiedy transporty Żydów czekały na wjechanie do obozu zagłady w Treblince?]*

Henryk Gawkowski – No! The passenger train, dear ma'am, came along the main track. But here, dear ma'am, on the side tracks and there was a branch line, so completely without any obstacles. *((**T.N.**: Treblinka train stop was cancelled in 1942.))*[53]

*[**H.G.** – Nie! Pociąg osobowy, proszę panią, przychodził po głównym torze. A tu już, proszę panią, na bocznych torach i było odgałęzienie, że zupełnie bez przeszkody.]*

---

[53] Treblinka train stop was cancelled by Ostbahn on 1 September 1942 for the Final Solution. Regular trains were prohibited from stopping and discontinued: Kopówka 2011, Ząbecki, 1977, p. 65. Wayback.

Barbara Janicka *((translates, listens to C.L. and asks by raising her voice))* – This is not (!) about whether these trains would stop, or couldn't pass through because there were transports of Jews waiting there to enter the camp in Treblinka! The point is whether these trains passed by? Did their passengers get out of them when, on the side tracks stood waiting there to enter the camp in Treblinka the transports of Jews?

*[**B.J.** ((tłumaczy, słucha C.L. i pyta podniesionym głosem)) – Nie chodzi o to, czy te pociągi zatrzymywały się, czy nie mogły przejechać dlatego, że były tam transporty Żydów czekające na wejście do obozu w Treblince! Chodzi o to, czy te pociągi przejeżdżały? Czy pasażerowie z nich wychodzili wtedy, kiedy na tych bocznych torach stały oczekując na wjechanie do obozu w Treblince transporty Żydów?]*

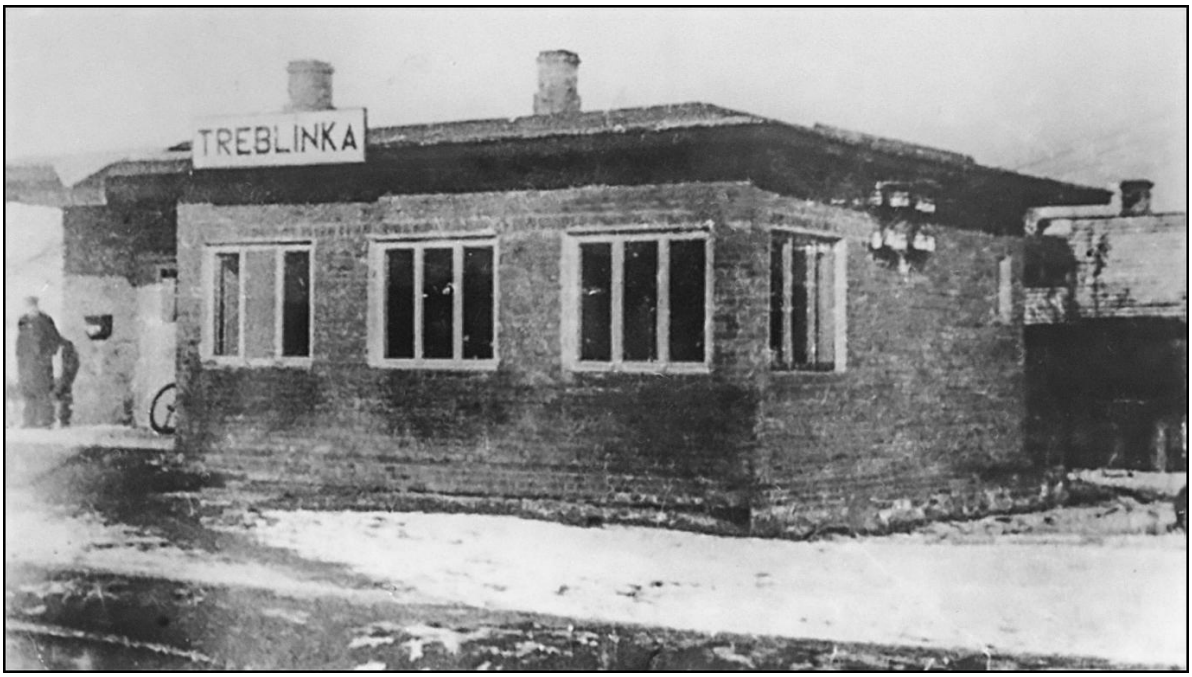

The *Shoah* documentary doesn't provide the facsimile of the Treblinka stationhouse. It was blown up by the SS on 6 August 1944 as the railway tract was dismantled along with it. The above photograph, which was taken by commandant Kurt Franz in the winter of 1942, aims to juxtapose Gawkowski's story with its physical location during the Holocaust trains arrivals.

Henryk Gawkowski – Dear ma'am, that is what I said, it was not (!) connected. The main track, sure, because the switch led to the main track, but over here, on the side tracks dear ma'am, completely the spur line was different.

*[**H.G.** – Proszę panią, to też właśnie mówię, że to nie było powiązane! Główny tor, owszem, bo zwrotnice były do głównego toru, ale tu, na bocznych torach proszę panią, to zupełnie odgałęzienie było inne.]*

Barbara Janicka – Further away I mean. Some of it could be seen, right?

[**B.J.** – Dalej, znaczy. To trochę było widać, tak?]

Henryk Gawkowski – Yes, further away the spur line was totally not connected. Yes, it was also entered, because the railroad switch was there, but that ... that was not dependent *((B.J. translates))*, so ... without transfer.

*[**H.G.**– Tak, dalej zupełnie nie był związany ten tor. Owszem, na niego się wjeżdżało też, bo zwrotnica była, ale to ... to nie było zależne* ((B.J. tłumaczy))*, że ... bez przelewu.]*

Barbara Janicka *((translates))* – How far was the spur line from the main track?

*[**B.J.** ((tłumaczy C.L.)) – W jakiej odległości było to odgałęzienie od głównego toru?]*

Henryk Gawkowski – From the main one? No, not too much of a distance, dear ma'am.

*[**H.G.** – Od głównego? Nie, nie za wielka odległość, proszę panią.]*

Barbara Janicka – How much, more less?

*[**B.J.** – Ile mniej więcej?]*

Henryk Gawkowski – How do I know? Because going further towards the camp already, dear ma'am, it was rather close.

*[**H.G.** – Bo ja wiem? No, bo dalej jadąc w stronę już obozu, to proszę panią, że blisko już było.]*

Barbara Janicka *((frustrated))* – But, how much, from the main line?

*[**B.J.** ((sfrustrowana)) – Ale, ile od głównej?]*

Henryk Gawkowski – From the main track, dear ma'am, but it was further away.

*[**H.G.** – Od głównego toru, proszę panią, ale już dalej.]*

Barbara Janicka – I understand. But, how much?

*[**B.J.** – Rozumiem. Ale, ile?]*

Henryk Gawkowski – How much was there, maybe six meters, maybe five meters, more less *((B.J. interrupts him translating))*. But here in the station upon Treblinka ... in the station at Treblinka, it was much wider already. Because there was ... there were few tracks there.

*[**H.G.** – To ile tam było, może z sześć metrów, może pięć metrów, tak mniej więcej* ((B.J. przerywa mu i tłumaczy)). *A tutaj, w stacji na Treblince... w stacji w Treblince, to już dużo szerzej. Bo tam była... było kilka torów.]*

Barbara Janicka – So, close by the camp it was narrower, and wider at the station, yes?

*[**B.J.** – To przy obozie było węziej, a szerzej na stacji, tak?]*

Henryk Gawkowski – Wider *((B.J. interrupts him translating))*. And later, and later on ... later on, dear ma'am, the branch track went off completely to the side. Oh yes, completely.

*[**H.G.** – Szerzej* ((B.J. przerywa mu i tłumaczy)). *A później, a później już się od ... później już dalej, proszę panią, to już zupełnie odgałęzienie w bok szło. O, już zupełnie.]*

Barbara Janicka *((translates C.L's half sentence))* – Mr. Gawkowski, but let's suppose, there is a passenger train running …

*[**B.J.*** ((przerywa pytanie C.L.)) – *Panie Gawkowski, ale przypuśćmy, jedzie pociąg pasażerski...]*

Henryk Gawkowski – Yes.

*[**H.G.** – Tak.]*

Barbara Janicka – From Małkinia, to Siedlce. It stops at the train station in Treblinka. *((**T.N.:** No passenger train stopped at the Treblinka station during the extermination of Jews, from 1 September 1942 on, according to testimony of station master Franciszek Ząbecki.*[54]*))*

*[**B.J.** – Z Małkini, do Siedlec. Zatrzymuje się na dworcu w Treblince.* ((**Przyp. tłum.:** Podczas zagłady Żydów na stacji w Treblince nie zatrzymał się żaden pociąg pasażerski zgodnie z zeznaniem zawiadowcy Franciszka Ząbeckiego.))[54]*]*

Henryk Gawkowski – Yes! *((**T.N.**: passenger trains were forbidden to stop)).*

*[**H.G.** – Tak!* ((**Przyp. tłum.:** pociągom osobowym zakazano zatrzymywania się)).*]*

Barbara Janicka – Would it happen that the transports of Jews waited like so that the passengers could see them? *((**T.N.:** It was a non-commercial transit route)).*

*[**B.J.** – Czy zdarzało się, że wtedy stały transporty Żydów tak, że pasażerowie mogli je widzieć?* ((**Przyp. tłum.:** To była niekomercyjna trasa bez postoju)).*]*

Henryk Gawkowski – They could *((B.J. translates))*. They could, they could. They could … *((shouting over each other))*, they could. They could, they could. They could. This, this is unconditional.

*[**H.G.** – Mogli* ((B.J. tłumaczy)). *Mogli, mogli, mogli. Mogli* ((mówią razem, podniesionym głosem)), *mogli, mogli. Mogli, mogli. Mogli. To, to jest bezwarunkowo.]*

Barbara Janicka ((*listens to C.L. and asks))* – It means, actually that everybody knew what was going on out there?

*[**B.J.*** ((słucha C.L.)) – *To znaczy, właściwie wszyscy wiedzieli co tam się działo?]*

Henryk Gawkowski *((alluding to local inhabitants))* – Well, of course. Though, maybe the further-away people didn't know, but usually they knew *((B.J. translates))*, yes. Let's take *((C.L. speaks over him))*, our own region, dear ma'am, it all knew around here, oh yes. Yes.[55]

---

[54] Edward Kopówka (2011), *Dam im imię na wieki*, p. 92 (p. 93 in pdf); ISBN 978-83-7257-496-1.

*[**H.G.** ((mówi o mieszkańcach)) – A no, pewnie. No, może dalsi ludzie to może i nie wiedzieli, ale przeważnie wiedzieli* ((B.J. przerywa i tłumaczy))*, tak. Bo weźmy* ((C.L. przerywa i coś mówi))*, nasze okolice, proszę panią, to wszystko tu wiedziało, tak. Tak.*[56]

Barbara Janicka *((translates C.L.'s question))* – You mentioned the smell. Can you tell us anything more about that smell, which … *((shouting over each other))* could be felt?

*[**B.J.** ((tłumaczy pytanie C.L.)) – A mówił pan o zapachu. Czy może pan coś powiedzieć więcej o tym zapachu, który...* ((przekrzykują się nawzajem)) *było czuć?]*

Henryk Gawkowski – About that smell, dear ma'am, it was like, you know ma'am, it was like, the same as if … *((interrupted by wife, unintelligible)).* Yes, quite.

*[**H.G.** – O tym zapachu, proszę panią, to taki no, wie pani, to tak samo jak, jakby...* ((jego żona coś mówi, niezrozumiałe)). *Tak, zupełnie.]*

Barbara Janicka *((translates C.L.'s question))* – Can you somehow, describe that smell even closer? What was it similar to?

*[**B.J.** ((tłumaczy pytanie C.L.)) – Czy może pan jakoś, jeszcze bliżej określić ten zapach? Do czego on był podobny?]*

Henryk Gawkowski – How do I know? How can this be said to you, ma'am? Well, it was like ... as if *((speaking over each other)),* as if indeed, but no, you know ma'am *((raising his voice, shouting over each other))*, as if actually … as if the bodies were burning, just like a piggy one charred sometime, as they say, or a beast, oh ... *((B.J. translates over him))*! It. It was the same thing … *((wife interrupting))*. What *((unintelligible))*? It can be said. It can be said like that.

*[**H.G.** – Bo ja wiem? Jak tu pani można powiedzieć? No, taki ... no* ((mówią razem))*, taki, zupełnie taki nie, wie pani* ((podnosi głos, mówią razem))*, tak jakby no faktycznie ... jakby te ciała się paliły, tak jakby świniaka nieraz spalił, jak to się mówi, czy bydlaka, o...* ((B.J. tłumaczy przkrzykując))*! To, to samo* ((żona coś mówi)). *Co* ... ((niezrozumiałe))*? Tak można określić. Tak można określić.]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and translates))* – Was that smell reaching as far as Małkinia? *[She already asked the same question shortly before twice]*.

*[**B.J.** ((słucha C.L. i mówi)) – Czy ten zapach dochodził aż do Małkini?* {B.J. już wcześniej zadała to samo pytanie dwa razy}*.]*

---

[55] The phrase "it all knew" (*to wszystko tu wiedziało*) with the neutral pronoun "it" in Polish is reserved for children and is disparaging for adults.

[56] Above note in Polish translation: *Fraza „to wszystko tu wiedziało" używa zaimka neutralnego „to" w poprawnym odniesieniu do dziecka i może być uznane za obraźliwe wobec dorosłych.*

Henryk Gawkowski – Oh, even further. As the wind blew, it went even further still … *((B.J. translates over him)).* Yes! Depending on the wind ... *((B.J. translates shouting over him)),* yes! And from what … *((B.J. interrupts translating)).*

*[**H.G.** – O, jeszcze i dalej. Jak wiatr powiał, to jeszcze i dalej* ((B.J. tłumaczy)). *Tak! Zależy z której strony był wiatr* ((B.J. tłumaczy, krzyczą razem)), *tak! A z czego...* ((B.J. tłumaczy)).*]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and translates))* – During this entire period, was that smell always the same? Or would it change somewhat?

*[**B.J.*** ((pyta słuchając C.L.)) – *Czy podczas całego tego okresu, ten zapach był taki sam? Czy może zmieniał się jakoś?]*

Henryk Gawkowski – No. It was always the same *((B.J. interrupts him translating)).* Only, dear ma'am, most of it was sensed when … *((his wife interrupts, unintelligible)),* before evening but after the dew, dear ma'am, and in the morning; it was so um ... unpleasant it was *((B.J. interrupts translating)),* the stench was like I don't know.

*[**H.G.**– Nie! To zawsze to samo było* ((B.J. tłumaczy)). *Tylko, proszę panią, najwięcej było czuć wtedy, jak* ((żona coś mówi)), *przed wieczorem po rosie, proszę panią, i rano; to taki mm ... nieprzyjemny był taki* ((B.J. przerywa tłumacząc)), *fetor był jak nie wiem.]*

Barbara Janicka *((translates C.L.'s question))* – Why, do you think, this is related to a dew?

*[**B.J.*** ((tłumaczy pytanie C.L.)) – *Dlaczego, myśli pan, to jest związane z rosą?]*

Henryk Gawkowski – Well, I think that it was, you know ma'am, how could I say, I figure, from what I think in my view, it was so, you know ma'am, with the dew that smoke as the saying goes, simply rolled on the ground dear ma'am, so it was felt more.

*[**H.G.** – No, ja myślę że to tak, wie pani, bo ja wiem, no jakoś tak wyobrażam sobie to według swojej myśli, że jednak z rosą to, to wie pani, ten dym, jak to się mówi, on się więcej wałkował po ziemi po prostu, proszę panią, to więcej czuć go było.]*

Barbara Janicka *((translates C.L.'s comment))* – Do you think, that it could have been caused by the fact that when the dew is on, the smell doesn't escape up, but instead it just goes low?

*[**B.J.*** ((tłumaczy C.L.)) – *Czy myśli pan, że to mogło wynikać z tego, że wtedy kiedy jest rosa, to ten zapach nie ucieka do góry, tylko właśnie idzie dołem?]*

Henryk Gawkowski – In my opinion, yes, it looks like that dear ma'am *((B.J. interrupts translating)).* In my opinion it looks like that.

*[**H.G.** – Moim zdaniem to tak, tak to wygląda proszę panią* ((B.J. tłumaczy)). *Moim zdaniem to tak wygląda.]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and translates))* – Here, mister *((Lanzmann))* does not understand this one thing. Misses' *((Gawkowski's wife))* said that it is close to the smell of a decaying corpse, and you say that it also resembled a burning body, even so.

*[**B.J.** ((słucha C.L. i pyta)) – Tutaj pan ((Lanzmann)) nie rozumie jednej rzeczy. Pani mówiła ((Gawkowski's wife)) o tym, że to jest zbliżone do zapachu rozkładającego się trupa, a pan mówi, że również przypominało to palące się ciało nawet.]*

Henryk Gawkowski *((not quite understanding her query))* – Well, a dead body.

*[**H.G.** ((nie rozumie o co jej chodzi)) – No, ciało.]*

Barbara Janicka – Of an animal?

*[**B.J.** – Zwierzęcia?]*

Henryk Gawkowski – Yeah. It's quite similar. This I can say. Yes *((B.J. interrupts him translating))*, yes, yes. Quite similar. Non-stop it was ... *((Lanzmann interrupts him)).*

*[**H.G.**– No tak. To zupełnie podobne. Tak mogę powiedzieć. Tak ((B.J. tłumaczy w pół zdania)), tak, tak. Zupełnie podobne. Bez przerwy się to... ((Lanzmann przerywa mu)).]*

Barbara Janicka *((translates C.L.'s comment about camp's written history. She isn't asking a question))* – From what you know sir, there were two periods in the camp of Treblinka. That is, the first period, when the corpses were simply buried in huge pits, huge common pits, and then, when they wanted to cover up the traces of crime, the bodies were burned on giant stakes?

*[**B.J.** ((tłumaczy wypowiedź C.L. o historii obozu. To nie jest pytanie)) – Z tego co pan wie, to były w obozie w Treblince dwa okresy. To znaczy, okres pierwszy, kiedy trupy po prostu chowano do olbrzymich dołów, olbrzymich wspólnych dołów, a potem, kiedy chcieli już zatrzeć ślady zbrodni, to palono ciała na olbrzymich stosach?]*

Henryk Gawkowski *((responds by describing what is known to him))* – Yes, but there was a deep ditch dug dear ma'am, this ditch was about fifteen meters wide, no less, because there, maybe fifteen I exaggerate, but more or less about that much. And an embankment they built, not only the ditch even, but also the embankment was being piled up there dear ma'am, so there was a two-track narrow gauge line there as such, dear ma'am, and without stopping only the carts went, like back and forth, only passing, dear ma'am. Yes *((B.J. interrupts translating)).* Yes! Narrow gauge track, dear ma'am, over there … the carts they had, so.

*[**H.G.** ((odpowiada opisując to, co jest mu wiadome)) – Tak, ale to był wykopany, proszę panią głęboki rów, ten rów to miał jakieś z piętnaście metrów szerokości, nie mniejszy, bo tam, no może piętnaście przesadzam, ale mniej więcej około tego będzie. I wał usypali, nie to że rów jeszcze, ale jeszcze i wał był usypany do góry, proszę panią,*

że tam dwutorowa kolejka taka była, proszę panią, i tam bez przerwy tylko wózki chodziły, i jakby na zmianę, tylko się mijały, proszę panią. Tak ((B.J. tłumaczy)). *Tak! Wąskotorówka, proszę panią, to tam ... takie wagoniki mieli, no.]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and asks))* – How could you stand that smell every day?

*[**B.J.** ((słuchając C.L.)) – Jak można było wytrzymać na co dzień ten zapach?]*

Henryk Gawkowski – Dear ma'am! A man, in all truth, is ...

*[**H.G.** – Proszę panią. Człowiek, na prawdę mówiąc, to ...]*

Barbara Janicka *((interrupts H.G. by addressing his wife sitting in the back))* – What do you ma'am think of that?

*[**B.J.** ((przerywa mu zwracając się do jego żony siedzącej z tyłu)) – Co pani o tym myśli?]*

Henryk Gawkowski *((not letting his own wife answer))* – Dear ma'am. Honestly speaking, this was like, as we were going over there, a man had to always be *((B.J. translates))* ... under the influence. Because he simply could not stand it. It was not possible to eat *((speaking over each other))*. It was not possible to eat, at all.

*[**H.G.** ((nie daje żonie odpowiedzieć)) – Proszę panią. Na prawdę mówiąc, to tak jak myśmy jeździli tam, to człowiek musiał zawsze być* ((B.J. tłumaczy)) *... pod alkoholem. Bo, nie znosił po prostu. Nie można było jeść* ((mówią razem)). *Nie można było jeść, wcale.]*

Barbara Janicka *((translates, listens to C.L. and asks H.G. the same question for the third time))* – But here in Małkinia though, the smell came over here also, correct?

*[**B.J.** ((tłumaczy, słucha C.L. i zadaje H.G. to samo pytanie po raz trzeci)) – A tu w Małkini przecież ten zapach też dochodził tutaj, prawda?]*

Henryk Gawkowski – It did. But also depending on from which direction the wind blew, dear ma'am *((shouting over each other))***.** Oh … it spread around. Yes!

*[**H.G.** – Był. No, to zależy z której strony wiatr powiał, proszę panią* ((przekrzykują się nawzajem)). *O... to się rozchodziło. Tak!]*

Barbara Janicka *((translates C.L. question))* – How old were you then?

*[**B.J.** ((tłumaczy pytanie C.L.)) – Ile lat miał pan wtedy?]*

Henryk Gawkowski – Me, dear ma'am, I was almost twenty *((**T.N.**: he was 19 years old, age mattered for the railway regulations. Recording stops)).*

*[**H.G.** – Ja, proszę panią, miałem prawie dwadzieścia!* ((H.G. miał 19 lat, wiek miał spore znaczenie dla regulaminu PKP. Nagranie przerwane)).

End of video Clip 3 of 5, slate: 'Bob. 15, Tr. 20.'

The home interview: Part seven

Beginning of Clip 4, slate: '*Bob*. 16, *Tr*. 21'. Timer 06:22:11:16.

This is the final film slate of Lanzmann's interview with Gawkowski at his own home. Without speaking a word of Polish Lanzmann is unaware of Gawkowski's lack of conversational coherence and his limited communicative precision attributable to absence of formal education. However, by expressing keen interest in his life as a young man and her constant interjections Janicka elevated his sense of self-importance. Gawkowski speaks authoritatively about Jewish observances without genuine familiarity. He claims that there was no antisemitism in Poland and that once thriving Jewish community was always free to celebrate Shabbat. Janicka explains in French the fate of synagogues after the Holocaust, but Gawkowski didn't say that. She translated her own observation from Polish to French, and told Lazmann what she believed to be the best thing that could have happened to a vacated synagogue, thus breaching her duty of an interpreter.

Barbara Janicka *((listens to C.L. and translates))* – Mr. Lanzmann wanted to ask you sir, one question, perhaps simple, and so he also apologizes for asking it to you, but exactly for what sins did the six million Jews give their life in your view?

> *[**B.J.** ((słucha C.L. i tłumaczy)) – Chciał panu zadać pan Lanzmann, takie pytanie, proste może, ale i przeprasza że je panu zadaje, właściwie za jakie winy sześć milionów Żydów oddało życie według pana?]*

Henryk Gawkowski – In my opinion, this is an innocent nation *((B.J. interrupts translating)).* This is like I said, that a man takes pity on the animal, but a man for a man could be such, as the saying goes worse than an animal.

> *[**H.G.** – Moim zdaniem to, to jest niewinny naród* ((B.J. przerywa mu tłumacząc)). *To tak, jak powiedziałem, że człowiek nad zwierzem się lituje, a człowiek żeby dla człowieka był takim jak to się mówi gorszym jak zwierzę.]*

Barbara Janicka *((translates to French and asks))* – And yet it happened, right?

> *[**B.J.** ((tłumaczy na francuski i pyta)) – A jednak tak się stało, prawda?]*

Henryk Gawkowski – As for us, this dear ma'am is not up to us. It is not up to us.

> *[**H.G.** – Nam to, co proszę panią, to nie od nas zależy. Nie od nas zależy.]*

Barbara Janicka *((translating))* – He says he knows that too.

*[**B.J.** ((tłumaczy)) – On mówi, że też o tym wie.]*

Henryk Gawkowski – Dear ma'am, because everyone understands that it is only the fault of governments *((B.J. interrupts translating))*. For sure, and so let's suppose … and dear ma'am until the war, until the year *((nineteen))* thirty nine also the Jews *((C.L. translates))* served in the Polish Army, and they were, and in the same way it was thought dear ma'am and during the Holidays, and they got leave for their holidays *((B.J. translates over him))* and so… yes. It was.

*[**H.G.** – Proszę panią, przecież każdy rozumie, właśnie że to jest wina tylko rządów* ((B.J. przerywa mu tłumacząc))*. Na pewno, tak jak przypuśćmy ... i proszę panią do samej wojny, do trzydziestego dziewiątego roku przecież Żydzi ...* ((C.L. coś mówi)) *to służyli w Polskim Wojsku, i byli, i tak samo, uważano proszę panią i w święta, i oni urlopy dostawali na swoje święta* ((B.J. tłumaczy, mówią razem)) *... tak. Już ... tak. Była.]*

Barbara Janicka ((*translating C.L.'s question)*) – Was there antisemitism in Poland?

*[**B.J.** ((tłumaczy pytanie C.L.)) – Czy był w Polsce antysemityzm?]*

Henryk Gawkowski *((not sure what antisemitism means))* – I do not understand.[57]

*[**H.G.** ((niepewien co antysemityzm znaczy)) – Nie zrozumiałem.]*

Barbara Janicka *((insisting))* – Was there antisemitism in Poland?

*[**B.J.** ((nalegając)) – Czy był w Polsce antysemityzm?]*

Henryk Gawkowski *((guessing what antisemitism is))* – Dear ma'am. In that respect I wouldn't say that. I wouldn't say. Maybe somewhere else there was, but suppose around here, it was not *((B.J. translates))*. Around here, suppose in Małkinia, there was their synagogue dear ma'am, I mean the temple. They attended normally, celebrated, because on Friday night their holiday started and lasted until Saturday night again *((B.J. reframes his words and adds her own personal commentary as his))*.[58]

*[**H.G.** ((zgaduje czym jest antysemityzm)) – Proszę panią. Pod tym względem to bym nie powiedział. Nie powiedział. Może tam miejscami gdzieś i było, ale tak jak u nas to przypuśćmy nie* ((B.J. tłumaczy))*. U nas, przypuśćmy w Małkini, była ich synagoga proszę panią, bóżnica znaczy. Chodzili normalnie, świętowali, bo u nich w piątek na wieczór się zaczynało święto, do soboty wieczór znów.]*

---

[57] Gawkowski asks what antisemitism means, but asserts that to his knowledge, there was no antisemitism where he lived. He remembers the Sabbath as the time of the Jewish rest and renewal. USHMM Outtakes. Clip 4: *Bob. 16, Tr. 21* (presently blanked out). Event occurs at 2:28/7:50 min.

[58] Gawkowski didn't say what Janicka told Lanzmann. She said that after Saturday the 'Jews went back to work as usual' (Lefebvre, p. 25): 'puis âpres ils se remettaient au travail normalement' (in French).

Barbara Janicka *((translating))* – Is there still a synagogue building here?

*[**B.J.** ((tłumaczy)) – Czy jeszcze jest budynek synagogi tutaj?]*

Henryk Gawkowski – No! But it was. For a long time. Was for a long time. It was for a long time *((B.J. interrupts translating))*, even after, after the liberation even *((B.J. translates))*, yes. It was here on Nurska Street not far *((mistake, synagogue was located in neighbouring village))*.[59]

*[**H.G.** – Nie! A był. Długi czas. Był długi czas. Był długi czas* ((B.J. tłumaczy)), *jeszcze po, nawet po wyzwoleniu jeszcze* ((B.J. tłumaczy)), *tak. Była tu na Nurskiej ulicy zaraz* ((pomyłka, synagoga znajdowała się w sąsiedniej wsi)).*]*

Barbara Janicka *((translating C.L's question))* – And after the war, what was in that building? *((**T.N.**: The Małkinia Synagogue was destroyed by the Germans.))* [60]

*[**B.J.** ((tłumaczy pytanie Lanzmanna)) – A po wojnie, co było w tym budynku?]*

Henryk Gawkowski *((imagining))* – People lived there ... ((*B.J. translates)).* There was nowhere to live, yes! *((B.J. translates))*.

*[**H.G.** ((zmyśla)) – Ludzie mieszkali...* ((B.J. tłumaczy)). *Nie było gdzie mieszkać, tak!* ((B.J. tłumaczy)).*]*

Barbara Janicka *((adds a comment in Polish))* – Yes. And it was ... the best *((both shouting))* the best thing that could happen to a synagogue! *((**T.N.**: translates, but he didn't say that))***.**[61]

*[**B.J.** ((dodaje od siebie)) – Tak. I to jeszcze ... ta najlepsza* ((krzyczą razem)), *najlepsza rzecz która może spotkać synagogę!* ((*H.G.* tego nie powiedział)).*]*

Henryk Gawkowski – Yes. Pro ... Later, dear ma'am, let's take it even when the bishop arrived before the war even, until the year ((*nineteen))* thirty nine, the Jews also used to come to the church, because they, in God, all the same they believed in God, and they accepted the bishop also dear ma'am, as a representative of the church. Yes, yes.

---

[59] The Nurska Street mentioned by Gawkowski was the main thoroughfare in Małkinia. However, the synagogue was not in Małkinia. It was located at the intersection of Przedszkolna and Leśna, which was part of the neighbouring village of Zawisty Dzikie before World War II (MHŻP POLIN below, ibidem).

[60] The Małkinia Synagogue was destroyed along with 50% of all homes before liberaton. *Sources:* 1. Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, Synagoga w Małkini Górnej. 2. Forum Dialogu, *Zniszczona synagoga*. 3. Edward Kopówka, ibidem, p. 30 in PDF. There's a Polish law called the Right of Acquisition by Adverse Possession (*Prawo nabycia przez zasiedzenie*): when after 20 years of residing on someone else's property without a formal agreement, one gets to own that parcel of land legally.

[61] Janicka inserted into French translation her own opinion again. First she told Gawkowski in Polish: "*najlepsza rzecz która może spotkać synagogę*" and than translated her own words as his: "c'est ce qui peut arriver de mieux à une synagogue" (USHMM transcript, p. 31). He didn't say that.

*[**H.G.** – Tak. Pro ... Potem, proszę panią, weźmy nawet jak biskup przyjeżdżał kiedyś przed wojną jeszcze, do trzydziestego dziewiątego roku, Żydzi tak samo przychodzili do kościoła, bo oni Boga, tak samo w Boga wierzyli, i oni też przyjmowali tak samo proszę panią biskupa jako przedstawiciela kościoła. Tak, tak.]*

Barbara Janicka *((translating in French))* – Excuse me? Pardon? ... *((C.L. speaking))* Meaning, they greeted the bishop? Did they come also, to greet the bishop, the Jews?

*[**B.J.** ((tłumaczy)) – Proszę? Pardon? ... ((Lanzmann coś mówi)) Znaczy, witali biskupa? Przychodzili też, żeby powitać biskupa, Żydzi?]*

Henryk Gawkowski – Yes. Yes. Absolutely.

*[**H.G.** – Tak. Tak. Bezwarunkowo.]*

Barbara Janicka *((translates C.L.'s question))* – And when the Rabbi came ... did Catholics greet him also, or not?

*[**B.J.** ((tłumaczy C.L.)) – A jak przyjeżdżał Rabin ... katolicy też witali go, czy nie?]*

Henryk Gawkowski – Rabbi? Rabbi was in this area *((B.J. translating))*. Yes. Only the Tzaddik, when the Tzaddik, dear ma'am *((C.L. interrupting))*, yes the Tzaddik, just then, dear ma'am, I had an opportunity to observe that, visiting Białystok, but even before the war dear ma'am, being there accidentally sometime … there at my friend's once, and I saw just how the Tzaddik arrived, in the taxi then, but the taxis were very few still, and everyone went, oh my! What a crowd of people!

*[**H.G.** – Rabin? Rabin to był na miejscu* ((B.J. tłumaczy)). *Tak. Tylko Cadyk, jak, Cadyk jak, proszę panią* ((C.L. coś mówi)), *tak Cadyk, to wtedy to proszę panią, ja miałem możność zaobserwować to w Białymstoku będąc, ale to jeszcze przed wojną proszę panią, wtedy akurat okolicznościowo tam jakoś byłem ... tam u kolegi nawet, to widziałem właśnie jak Cadyk przyjechał, to taksówką wtedy, no wtedy taksówek jeszcze było mało, to wszystko to, o jej! Jakaż tam gromada tych ludzi!]*

Barbara Janicka *((translating))* – They were Jews, right?

*[**B.J.** ((tłumaczy)) – To byli Żydzi, tak?]*

Henryk Gawkowski – Yes. Yes, yes! One simply propped on another to touch this holy man. So … *((B.J. translates))*. And then I saw all that nation … *((unintelligible))*, many were there, and in Białystok there was a lot of Jews there, yes *((B.J. translates))*. Yes Yes. Ooh, very many.

*[**H.G.** – Tak. Tak, tak! Jeden drugiego po prostu popierał, że dotknie tego świętego człowieka. No...* ((B.J. tłumaczy)). *A wtedy to widziałem tego narodu...* ((niezrozumiałe)),

wielu było, a w Białymstoku to bardzo dużo było Żydów tam, tak ((B.J. tłumaczy)). *Tak, tak. Uuu, bardzo dużo.]*

Barbara Janicka *((conversing with C.L. first))* – Do you regret that there are almost no Jews in Poland *((at present))*?

*[**B.J.** ((rozmawia z C.L.)) – Czy żałuje pan, że już prawie nie ma Żydów w Polsce?]*

Henryk Gawkowski – I got along well with them, dear ma'am. But ... but how so, that there are no Jews in Poland? Aren't they here now? There are here now! They are here now *((B.J. translates))*. Many! They are here now, but … many went to Israel of course, to America *((B.J. translates))*. I know that. Yes. Even from Russia they so kept fleeing and until today they are still fleeing from there *((smirking; B.J. translates reversing the meaning of his words))*.[62]

*[**H.G.** – Ja z nimi dobrze żyłem, proszę panią. To ... no jak to że Żydów nie ma w Polsce? Albo teraz to nie ma? Są i teraz. Są i teraz* ((B.J. tłumaczy)). *Dużo! Są i teraz, ale ... dużo wyjechało do Izraela przecież, do Ameryki* ((B.J. tłumaczy)). *To ja wiem. Tak. Nawet z Rosji to i to uciekali i do dzisiejszego dnia jeszcze uciekają stamtąd* ((uśmiecha się. B.J. tłumaczy odwracając znaczenie jego słów)).*]*

Barbara Janicka *((translating C.L.'s greeting))* – Thank you very much. Thank you very very much. That is, Mr. Lanzmann personally thanks you.

*[**B.J.** ((tłumaczy C.L.)) – Bardzo dziękujemy. Bardzo serdecznie dziękujemy. To znaczy pan Lanzmann osobiście panu dziękuje.]*

Henryk Gawkowski *((shaking hands with C.L.))* – Thank you. Thank you.

*[**H.G.** – Dziękuję* ((C.L. i *H.G.* podają sobie ręce)). *Dziękuję.]*

End of USHMM video clip with slate 'Bob. 16 Tr. 21'. Onscreen timer: 06:22:11:16.

Part eight: The field interview

Film-take slated 'Tr. 71' on the historic steam engine. Timer 07:00:06:21.

---

[62] Janicka reversed in French the crux of Gawkowski's statement in Polish. He said that many Jews left Poland for Israel and America and continue to flee from Russia. She told Lanzmann in French that many Jews leaving Russia came to Poland: "même y'avait des Juifs venus de... de la Russie" (French transcript). Gawkowski said the opposite. His smirk was to let them know that he understands why one would want to flee from the Soviet Union. USHMM Outtakes. Clip 4: *Bob. 16, Tr. 21*, ibidem.

This is the last part of Gawkowski's one-on-one interview. It was filmed on the deck of a historic locomotive parked in an open field on the outskirts of the Treblinka Station. Gawkowski is visibly tired. He tells Janicka that he gave water to the Jewish prisoners many times from the tender, but says nothing about how he did that while banned to walk by the trainset. Gawkowski and Janicka can barely hear each other through the chuff. He makes his signature throat-slitting gesture for the camera, without justification.[63] He does it again later on as part of his ad hoc performance, leaning out from the side-window of a moving engine, appearing to alert the Jews to their impending fate with nobody in the wide-open fields to witness anything.

Henryk Gawkowski *((standing in the rear of a rented locomotive in the back of a tender, interrupting an intro in French by C.L.))* – Here! One. Here! [64]

*[**H.G.** ((przerywa Lanzmannowi mówiącemu zza tendra)) – Tu! Jeden. Tu!]*

Barbara Janicka *((shouting from behind the camera))* – Did the siding start right here?!

*[**B.J.** ((krzyczy zza kamery ustawionej za tendrem)) – Czy tutaj się zaczynała bocznica?]*

Henryk Gawkowski – No! It went directly from Treblinka. It is there! The traces *((of tracks))* are still visible *((B.J. and C.L. speak to each other))*. Yes, yes! To Treblinka itself, to the station.

*[**H.G.** – Nie. Od samej Treblinki szła. To tu! Znać jeszcze ślady* ((B.J. i C.L. mówią między sobą)). *Tak, tak! Do samej Treblinki, na stację.]*

Barbara Janicka *((translating and shouting))* – But that road there, sir, what road is that?

B.J. ((tłumaczy i krzyczy zza kamery)) – *A ta droga tutaj, proszę pana, to co to jest?*

Henryk Gawkowski – Which one? This is a normal crossover.

*[**H.G.** – Która? To, to jest przejazd, normalny.]*

Barbara Janicka – Yes, but that road, there! *((C.L. shouts something))*. There, straight ahead.

*[**B.J.** – Tak, ale ta droga tutaj* ((C.L. coś krzyczy)). *Tutaj, prosto.]*

Henryk Gawkowski *((asks by shouting))* – Which one, straight ahead?

*[**H.G.** ((pyta wołając)) – Która, prosto?]*

Barbara Janicka *((shouting back))* – There, straight ahead! That road!

*[**B.J.** ((okrzykuje)) – Tutaj prosto! Ta droga!]*

Henryk Gawkowski – You mean, but no! You're asking me ma'am ...

---

[63] The throat slitting is performed by a number of individuals in the film including Czesław Borowy among others, illustrating deep cultural disparities between people at the opposite ends. Agnieszka Dauksza, 'O pewnym chłopskim geście', (On a One Peasant Gesture), Teksty Drugie, p. 95-106.

[64] Event occurs at 00:26/10:19 min. of the old clip; counter 07:00:06:21. USHMM: Film ID: 10. FV3368.

*[**H.G.** – Znaczy, nie! Pani mnie się pyta...]*

Barbara Janicka *((interrupts him by shouting))* **–** That one! That road! There, straight ahead!

*[**B.J.** ((przekrzyjue go)) – Ta! Ta droga! Tu, prosto!]*

Henryk Gawkowski – Oh, that one! The passenger one! So yeah, to Wólka *((C.L.'s shouts something, H.G. shouting back to B.J.))*. Wólka!

*[**H.G.** – A ta! Osobowa! No na Wólkę* ((C.L. coś krzyczy, H.G. odkrzykuje)). *Wólka!]*

Barbara Janicka – But over there! Can you see, sir? That road which passes between trees?

*[**B.J.** – Tu, o tutaj! Widzi pan? Ta droga, która miedzy drzewami przechodzi?]*

Henryk Gawkowski – The concrete one? Covered with concrete?!

*[**H.G.** – Ta betonowa? Ta betonowana?!]*

Barbara Janicka – No! The dirt one!

*[**B.J.** – Nie! Ta ziemia!]*

Henryk Gawkowski – Which one? That one?

*[**H.G.** – Która? Ta?]*

Barbara Janicka – Yes. Yes! Over there, the one that goes into the trees.

*[**B.J.** – Tak, tak! Tam, która przechodzi w drzewa.]*

Henryk Gawkowski *((shouting))* **–** This is it! This is it! *((B.J. translates))* Yes! This is it *((C.L. says something))*. This is it! This, this is it! Yes!

*[**H.G.** ((krzyczy)) – To jest to! To jest to!* ((B.J. tłumaczy)). *Tak! To jest to* ((C.L. coś mówi)). *To jest to! To, to jest to! Tak!]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and translates))* **–** And over here you sir shunted twenty wagons with this locomotive?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i pyta)) – I tutaj pan przepychał dwadzieścia wagonów tą lokomotywą?]*

Henryk Gawkowski – Yes. That's correct.

*[**H.G.** – Tak. Tak jest.]*

Barbara Janicka *((translates and asks))* – And the locomotive on which we are now, is that the same which you led sir in ((*nineteen))* forty two and three?

*[**B.J.** ((tłumaczy i pyta)) – A czy ta lokomotywa, na której się znajdujemy, to jest ta sama którą pan prowadził w czterdziestym drugim i trzecim roku?]*

Henryk Gawkowski – No. No! This, this is … this, this is the locomotive which used to come only to … I mean, with the trains *((B.J. interrupts translating))*. Yes. With the trains … *((H.G.*

and C.L. shout over each other)). Because this type of locomotives wasn't suitable. It was the lighter type: Tee Pee Two.

*[**H.G.** – Nie. Nie! To, to się ... to, to jest lokomotywa, która tylko przychodziła do ... znaczy, z pociągami* ((B.J. przerywa i tłumaczy)). *Tak. Z pociągami...* ((H.G. i C.L. krzyczą razem)). *Bo ten typ parowozów się nie nadawał. To był lekki typ: 'Te Pe Dwa'.]*

Barbara Janicka *((translates, and asks))* **–** And when you led the deportees to here sir, was it on the same type of locomotive? *((She already asked that question, and he said 'no')).*

*[**B.J.** ((tłumaczy i pyta)) – A jak pan prowadził tu deportowanych, czy na tym samym typie lokomotywy?* ((Zadaje to samo pytanie ponownie)).*]*

Henryk Gawkowski *((digressing))* **–** Indeed, these were also. They were. Even more so *((H.G. and B.J. shout over each other)),* even others types, also the same class 'fifty two', because once there was a German series 'fifty two' and now, it is called in Polish 'Tee Wye Two' [TY-2]. They were *((H.G. and B.J. shout over each other))* … with arched tendrils. Yes. I know exactly.

*[**H.G.** ((odbiega od pytania)) – Owszem, te były. Te, były. Jeszcze nawet* ((H.G. i B.J. krzyczą razem)), *jeszcze nawet inne, też tak samo 'pięćdziesiąt dwa', bo kiedyś była seria niemiecka 'pięćdziesiąt dwa', a to teraz się nazywa po polsku 'te igrek dwa'* [TY-2]. *Były* ((H.G. i B.J. krzyczą razem)) *... łukowe tendry. Tak. Ja wiem dokładnie.]*

Barbara Janicka *((listens to C.L.'s question and asks in Polish))* – And was the landscape the same then? Those trees? This calm?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i tłumaczy pytanie na Polski)) – A czy krajobraz wtedy był taki sam? Te drzewa? Ten spokój?]*

Henryk Gawkowski **–** No. No! Dear ma'am, it was not. No!

*[**H.G.** – Nie. Nie! Proszę panią, nie. Nie!]*

Barbara Janicka *((translates C.L.'s question))* – And how did it look like then? Could you ((*H.G. and C.L. shout over each other))* … describe it?

*[**B.J.** ((tłumaczy pytanie C.L.)) – A jak wtedy to wyglądało? Czy może nam pan* ((*H.G.* i C.L. krzyczą razem)) *... opisać?]*

Henryk Gawkowski **–** The grooves indeed were there. There were groves *((B.J. translates)),* yes. The groves were there, I will not say, because it's true! Only smaller than today. Well, in all *((shouting over each other))* … it's been thirty some years! Yes!

*[**H.G.** – Zagajniki owszem były. Były zagajniki* ((B.J. tłumaczy)), *tak. Były zagajniki, to nie powiem, bo prawda! Tylko mniejsze jak obecnie. No to przecież* ((krzyczą razem))… *minęło trzydzieści parę lat! Tak!]*

Barbara Janicka *((translates C.L.'s question))* – And what else was around here, dear sir?

*[**B.J.** ((tłumaczy pytanie C.L.)) – I co tu jeszcze się znajdowało, proszę pana?]*

Henryk Gawkowski – Dear ma'am, and there *((points his finger into the distance))*, one more village was there *((shouting over each other, incomprehensible))*, and a second village there, and behind yet a third village, it was, Maliszewa ... Maliszewa, Wólka!

*[**H.G.** – Proszę panią, a tam, wioska jeszcze jedna* ((wskazuje palcem w dal, mówią razem, niezrozumiałe))*, tu wioska druga, tam z tyłu znów wioska trzecia, no Maliszewa ... Maliszewa, Wólka!]*

Barbara Janicka – And those ... and, those villages, are they still there? Do they exist?

*[**B.J.** – A te ... a te wioski są w dalszym ciągu? Istnieją?]*

Henryk Gawkowski – They do! They do, they do! Yes!

*[**H.G.** – Są! Są, są! Tak!]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and shouts translating))* **–** And here, exactly at this spot, what was here?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i krzyczy)) – A w tym, dokładnie w tym miejscu, co tutaj się znajdowało?]*

Henryk Gawkowski – At this spot, as we stand in here?

*[**H.G.**– W tym miejscu, jak my stoimy tutaj?]*

Barbara Janicka – Yes. Yes.

*[**B.J.** – Tak. Tak.]*

Henryk Gawkowski – Dear ma'am, no! Only these two tracks run *((B.J. translating))*. This one track went to the camp, and that one, to Siedlce, I mean, to … *((shouting over each other, unintelligible))* in Siedlce. Yes *((B.J. translating, C.L. speaking to her))*. Wólka! *((**T.N.**: Wólka Okrąglik))*. Kosów! *((**T.N.**: Kosów Lacki))*. Telaki! I remember these, these train stops even so.

*[**H.G.** – To proszę panią, nie! Tylko te dwa tory szły* ((B.J. tłumaczy))*. Ten jeden szedł tor do obozu, a ten, to do Siedlec, znaczy do...* ((krzyczą razem, niezrozumiałe)) *w Siedlcach. Tak* ((B.J. tłumaczy; Lanzmann coś mówi do niej))*. Wólka!* ((Wólka Okrąglik))*. Kosów!* ((Kosów Lacki))*. Telaki! Ja pamiętam te, te przystanki nawet.]*

Barbara Janicka *((listens to C.L. and translates))* – And could you sir also explain to us, why all that makes you sir so sad?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i tłumaczy)) – A czy mógłby nam pan jeszcze wytłumaczyć, dlaczego to wszystko sprawia, że pan jest taki smutny?]*

Henryk Gawkowski – Dear ma'am, so a human probably understands. How can it be? A human lives only for a human, so it seems to me … I repeat this once more, that a man feels the loss of a beast,[65] and what to say about a human?

*[**H.G.** – Proszę panią, no człowiek chyba sam rozumi* [sic]. *Jak to może być? Człowiek ... tylko dla człowieka żyje, to mnie wydaje się ... ja jeszcze raz to powtarzam, że bydlaka człowiek się szkoduje,[65] a co mówić o człowieku?]*

Barbara Janicka *((translates and asks in Polish))* – But still, you sir saw very many people getting killed?

*[**B.J.** ((tłumaczy i pyta go)) – A pan przecież widział bardzo dużo zabijanych ludzi?]*

Henryk Gawkowski – I have. Very many. Yes. *((**T.N.**: during interview until this time Gawkowski did not mention observing very many people getting killed))*

*[**H.G.** – Widziałem. Bardzo dużo. Tak. ((H.G.* nie wspomniał do tej chwili że widział na własne oczy bardzo dużo zabijanych ludzi)).*]*

Barbara Janicka *((translates C.L.'s comment))* – And you sir carried many to their deaths?

*[**B.J.** ((tłumaczy wypowiedź C.L.)) – I dużo pan zawiózł do śmierci?]*

Henryk Gawkowski – Oh, yes ... but by an order! One and the same. That, that is not my fault in it *((B.J. translates))*. It is not my fault. I would hang Hitler just like this *((makes his signature throat-slitting gesture))*. The first![66]

*[**H.G.** – Uuu, tak ... no i kazano! To wszystko jedno. To, to nie moja wina jest w tym* ((B.J. tłumaczy)). *To nie moja wina. Hitlera to bym powiesił o tak* ((podcina palcem gardło)). *Pierwszy!]*

Barbara Janicka *((translating))* **–** Sir, you are making the same gesture that … was shown to the Jews, at that time.

*[**B.J.** ((tłumaczy)) – Pan robi gest, który się ... który pokazywano Żydom, w tym czasie.]*

Henryk Gawkowski – Yes, yes, yes, yes, yes! Because I was indeed showing that they were going to the noose! Meaning ... to their death!

*[**H.G.** – Tak, tak, tak, tak, tak! Bo ja pokazywałem faktycznie, że idą na stryczek. To znaczy, że ... na śmierć!]*

---

[65] Word '*szkoduje'* (to cause loss to oneself, 1895) is not in modern dictionary. It originates from the Łódź area: *Szkodować się – przysparzać sobie uszczerbku.* Władysław Reymont, "W porębie" (1895).

[66] Gawkowski's throat-slitting denotes all violent deaths (Hitler). Countdown timer at 07:05:12:06.

Barbara Janicka *((translating from French))* – You sir told us the other night, that you drank a lot sir, to endure it all. Can you tell us something more on that topic?

*[**B.J.** ((tłumaczy)) – Pan nam opowiadał tamtego wieczoru, że pan dużo pił, żeby to wszystko przetrzymać. Czy może pan nam jeszcze coś powiedzieć na ten temat.]*

Henryk Gawkowski – Dear ma'am. And because of all this I am sick *((B.J. translates without conveying his intentions))*.[67] Because of all of this I am sick! *((**T.N.**: sick is a polite Polish term for a man with alcohol use disorder))*. Because I was strongly upset and I'm upset to this day. [68]

*[**H.G.** – Proszę panią. I z tego wszystkiego to jestem chory* ((Przyp. tłum.: popularne określenie na chorobę alkoholową)). *Z tego wszystkiego jestem chory!* ((B.J. tłumaczy bez wyjaśnienia)). *Bo ja mocno to przeżywałem i przeżywam do dzisiejszego dnia.]*

Barbara Janicka *((probing))* – And, and what sick ... in what way are you sick, sir? What's wrong with you sir?

*[**B.J.** ((sonduje)) – A, a jaką chor ... w jaki sposób jest pan chory? Co panu jest?]*

Henryk Gawkowski *((dodging her question))* – Like so, dear ma'am. Me, when I look around here, although I do also have family here; so, dear ma'am, for me this is so, so painful a feeling simply *((B.J. translating))*, because I understand what an innocent person means. But if he is guilty, we say that's tough *((B.J. translating))*, but when an innocent man, or even children, take for example, because I saw that with my own eyes: pick it up, like oh! Here at the Treblinka station, because they threw them out, throwing these … the Jewish women, the children, so that, but they *((the guards))* were grabbing them by their feet, and against the boxcar *((joins hands and waves them sideways))*, it was like that also!

*[**H.G** ((unikając pytania)) – No proszę panią. Ja, kiedy tylko ja spojrzę tutaj, pomimo że nawet mam rodzinę tutej* [sic], *to proszę panią, to dla mnie jest takie no, bolesne uczucie po prostu* ((B.J. tłumaczy)), *bo ja rozumiem, co to znaczy człowiek niewinny. No już jak zawinił, no to trudno się mówi* ((B.J. tłumaczy)), *ale jak niewinnego człowieka, albo i dzieci, biorąc jeszcze, bo widziałem na swoje oczy, wziąć, jak uu! Tutej* [sic] *na stacji w Treblince, bo wyrzucali, wyrzucały te ... Żydówki dzieci no, żeby tego, a oni brali za nogi i w około wagonu* ((złącza dłonie przed sobą i macha)), *o tak było jeszcze!]*

Barbara Janicka *((translates to French and asks))* – And you sir saw that yourself?

---

[67] *Servis Informacyjny*: The most neutral term for an alcoholic in Polish is a 'sick' person. Translation: *Najbardziej neutralne określenie na alkoholika w jezyku polskim to: osoba uzależniona albo chory*.

[68] Years later, convicted Holocaust denier R. Faurisson known for falsifying history claimed to have interviewed Gawkowski in his house, with a translator, noting Gawkowski's ongoing alcohol use.

*[**B.J.** ((tłumaczy na francuski i pyta)) – I to pan sam widział?]*

Henryk Gawkowski – I saw that with my own eyes *((B.J. translating))*. I will never deny that.

*[**H.G.** – Widziałem na swoje oczy* ((B.J. tłumaczy)). *Nigdy się nie zaprę tego.]*

Barbara Janicka – And where did you sir see that? Was that at the Treblinka station? *((**T.N.:** H.G. already said that just before she asked)).*

*[**B.J.** – I gdzie to pan widział? W Treblince na stacji?* ((H.G. już to powiedział)).*]*

Henryk Gawkowski – At the station *((B.J. translating))*. At the station. Yes, yes, yes! Not around here. Around here I did not *((B.J. translating))*. Only in Treblinka, there at the station.

*[**H.G.** – Na stacji* ((B.J. tłumaczy)). *Na stacji. Tak, tak, tak! Bo tutej* [sic] *to nie. Tu to nie* ((B.J. tłumaczy)). *Tylko w Treblince, tam na stacji.]*

Barbara Janicka ((*listens to C.L., and asks a leading question))* – But you sir were not alone. Everyone else saw that?

*[**B.J.** ((słucha C.L. i pyta naprowadzając)) – I pan nie był sam. Wszyscy widzieli to?]*

Henryk Gawkowski – Oh, yes indeed, but not everybody saw that *((B.J. translating))*. Only the ones in service. The ones who were on duty *((B.J. translating to French))*. Who were on duty, because yes, it was not allowed to approach. Yes.

*[**H.G.** – Aa, no owszem, ale nie wszyscy też widzieli* ((B.J. tłumaczy)). *Ci co służyli. Na służbach co byli* ((B.J. tłumaczy na francuski)). *Na służbach co byli... bo tak, to nie wolno było podejść. Tak.]*

Barbara Janicka *((translates, listens to C.L. and asks))* – Meaning, all those who actually worked at the station? With the trains?

*[**B.J.** ((tłumaczy, słucha Lanzmanna i pyta)) – Czyli, wszyscy ci którzy pracowali właściwie na stacji? I przy pociągach?]*

Henryk Gawkowski – Yes, they saw it! They saw, yes! They saw! Others turned away, but us, on the steam engine the most … because you know ma'am, while in motion, as you ma'am have noticed, the locomotive moves from one side to the other, and even more so later when shunting, dear ma'am, so loads of that could be seen *((B.J. translating))*. Because we were passing by, so a man could see *((B.J. interrupts translating))*. And also, dear ma'am, there were instances … they so asked, simply asked, they begged for that, that water … and when *((shouting over each other))* secretly one gave them water from the tender, oh! From the engine *((bangs on metal))*, yes! *((**T.N.:** the prisoners never stood anywhere near the locomotive tender)).* And this dear ma'am, I remember like it was today! Oh, I would have swallowed death not once *((B.J.*

translates)). Yes. The tabs! Here! I guess I'm human, I understand everything, that a human ought to be human, more than anything.

> *[**H.G.** – Tak, to widzieli. Widzieli, tak! Widzieli! Inni się odwracali, ale my na parowozie to najwięcej ... bo wie pani, w ruchu, to tak jak pani zauważyła, parowóz przechodzi w tą, i w drugą stronę, a tym bardziej jeszcze potem na przetokach, proszę panią, to się widziało kupę tego wszystkiego* ((B.J. tłumaczy)). *Bo się przejeżdżało, to człowiek widział* ((B.J. tłumaczy)). *I jeszcze, proszę panią, były takie fakty ... no prosiły, po prostu prosili, błagali tej, tej wody ... bo jak* ((krzyczą razem)) *ukradkiem się dało tej wody z tendra, o! Z parowozu* ((uderza w obudowę)), *tak!* ((**Przyp. tłum.:** więźniowie nigdy nie stali w pobliżu tendra)). *To proszę panią, i pamiętam jak dzisiaj! Oo, nie raz już bym był połknął śmierć* ((B.J. tłumaczy)). *Tak. Zawory te! Ja chyba jestem człowiekiem, ja wszystko rozumiem, że człowiek musi być człowiekiem, więcej niczym.]*

Barbara Janicka ((*translates, listens to C.L. and asks))* – And how would you sir explain the fact, that everybody remembers it so well, and that everybody talks about it like it happened just recently?

> ***B.J.*** ((tłumaczy, słucha Lanzmanna i pyta)) – *A jaki sposób pan wytłumaczy fakt, że wszyscy tak dobrze sobie to przypominają, że wszyscy to o tym opowiadają tak jakby to było niedawno?*

Henryk Gawkowski – Dear ma'am, a fact like that will stay in memory for a long time. For a long time ((*B.J. translating))*. From my youth I remember everything, because at that time I was still as the saying goes a young man ((*B.J. translating))*, yes! Me ma'am … but today already, if you ma'am would say to me, dear ma'am, but today ((*unintelligible, speaking over each other))* as we say, I am of an older age. But those years, I so remember exactly.

> *[**H.G.** – Proszę panią, taki fakt to się utwierdzi długo w pamięci. Długo w pamięci* ((B.J. tłumaczy)). *Ja z młodych lat to ja pamiętam wszystko, no bo w tym czasie jeszcze byłem, jak to się mówi, młody człowiek* ((B.J. tłumaczy)), *tak! To ja panisz* [sic] *... bo dzisiaj już, jakby pani mnie powiedziała, proszę panią, to już dzisiej* [sic], *to* ((niezrozumiałe, mówią razem)) *jak to się mówi, starszy jestem wiekiem. Ale tamte lata, to ja pamiętam dokładnie.*

Countdown timer at 07:09:56:01, or 2:55:55 of clapperboard.

Lanzmann commenting. Camera cut. End of video and audio recording.

Conclusion

To the best of the author's knowledge, no Polish-language transcript of Gawkowski's interview has ever been published (irrespective of its significance). The one and only French language transcript of Lanzmann's interview was purchased by the United States Holocaust Memorial Museum and in 2008 translated into English by a volunteer at the Visitor Services, 23 years after the film release. The most troubling aspect of known editorial summaries written about Gawkowski's claims and contentions is a frequent lack of historical oversight in the face of opposing evidence readily available from multiple independent studies.

Gawkowski failed to include factual information about his job status, or the name of his superior, and the structural realities of his workplace. He seemed unaware that the Treblinka railway stop was cancelled by Ostbahn for all passenger traffic as soon as the Holocaust trains started arriving. He was dismissive of over a hundred local inhabitants who risked their lives to help Jews escaping from trains. He didn't inform the interviewers that the German SS blew up Treblinka stationhouse before they left, and that in 1944 burned down several villages nearby, including all 84 farm buildings and over half of people's homes in his own village. He failed to mention the tragic end of the Jewish community in Małkinia Górna where he lived. It is known that the majority of local Jews along with approximately 1,200 Jewish residents from neighboring Brok, were escorted to an open field serving as temporary holding camp for an extender period of time, where many of them succumbed to starvation, cold and illness, before mass transport in locked freight cars to Treblinka extermination center mere 8 km distance from the Małkinia railway station. He worked with the trains and therefore must have been aware that the Jewish community of Małkinia has been completely annihilated.[69]

It is worth noting that Gawkowski himself never confirmed to serving as the train driver, operator, or the machinist. It was his translator Janicka who phrased her questions to him using these exact words dozens of times: *'transporty które pan prowadził'* (the transports which you led, sir). The Polish transitive verb *prowadzić* has only one meaning. Meanwhile, Gawkowski confirmed only that he had worked on the trains as '*pomocnik*' – his exact words: '*pomocnik*

[69] Villages adjacent to Treblinka I and II camps were torched by the SS before they left in 1944. Edward Kopówka & Paweł Rytel-Andrianik, Dam im imie na wieki, Biblioteka Drohiczyńska, 2011, p. 30 (p. 31 in PDF). Internet Archive. For the end of the Jewish community of Małkinia Górna, Gawkowski's hometown, *see:* Lidia Zessin-Jurek, *No Man's Land*, East European Jewish Affairs, 2026.

z prawem kierowania maszynisty' (the helper with the right to direct the train driver), which is impossible to misconstrue.

Gawkowski failed to inform the interviewers about the German Railway work segregation after the dissolution of the Polish State Railways PKP, and on several occasions withheld the particulars from them. When asked by Janicka about his responsibilities on the locomotive Gawkowski replied in Polish describing the job of a '*pomocnik*' in line with MKŻ Instruction for Helper, without mentioning the more complex responsibilities of a driver (listed in the next paragraph): '*Me, ma'am, you know, this is a thing about the locomotive, so, as you can understand, that all sorts of tasks, watching the movement of … as we say the steam engine … what is hauled, what type of rail cars, and so on. All this was taken into account, ma'am. And the signals had to be known.*'[70] His wavering in the face of Lanzmann's query about the driver should have raised a fair amount of suspicion, but instead, his replies in Janicka's own elucidations were reworded for coherence and presented in French as clear and unambiguous answers (transcript quote): 'he did all the service'. [71]

The question regarding Gawkowski's education remains open. [72] His low level of literacy wholly apparent in his speech casts a doubt on whether a state exam for a '*pomocnik*' was even within his reaches. Meanwhile, the certified machinist according to regulations had to possess a proven ability to write daily reports to his superiors, maintain a journal of repairs including possible damage or deterioration of a long list of parts exposed to wear and tear; write the receipts, log–in delays and unauthorized stops, read service orders; and talk with the train manager in case of difficulties with the entire trainset operation.[73]

---

[70] The tasks described by Gawkowski roughly correspond to §14/4 of *Instruction for the Helper to the Locomotive Driver* (Instrukcja dla pomocnika...), MKŻ, Warsaw, 1920. Wayback.

[71] Translation by Lefebvre. This part of the interview with Gawkowski is stored at the Internet Archive: FILM ID 3363. Camera Rolls: 8-10. Countdown timer at 02:03:03:17. *Shoah* outtakes: 'Bob 5. Tr 8.'

[72] P.K.P. (1927) in Polish, 1. *The Exam for the Steam Engine Stoker*, and 2. *The Exam for the Helper of the Machinist*: *Przepisy egzaminacyjne.* Ministerstwo Kolei, pp. 58-61. Wayback. *See also:* M.K.Ż. (1926), *Instrukcja dla maszynisty.* Paragraphs: 5 and 6, page 6 (5 in PDF). Wayback.

[73] The USHMM Transcript of the Shoah Interview in translation from French features only the words of Janicka and Lanzmann, obscuring the actual true nature of Gawkowski's circular statements in Polish. Claude Lanzmann called him the 'conductor' in French, but when asked by Janicka about his employment Gawkowski replied in Polish describing the job of a '*pomocnik*' in accordance with the MKŻ steam

In this study Gawkowski's own job at Ostbahn is analyzed *ad verbum* with the aid of relevant data from the PKP manuals,[74] lexicons, [75] and the Treblinka Camp Museum publications for the first time in history. His pronouncements are examined through forensic linguistic research,[76] to resolve ambiguities, with meta-commentary rectifying gross inaccuracies and misinterpretations.

Appendix 1: Cab of a Polish steam locomotive with legend from the PKP Manual (1930), showing complexity and the number of taps, pumps and valves requiring expert knowledge.

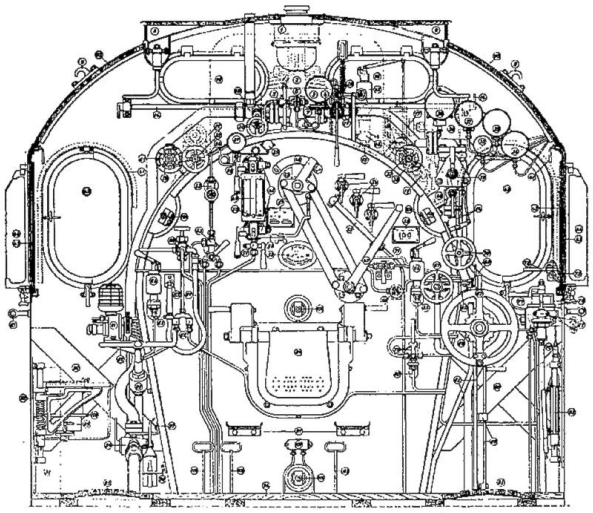

Budka maszynisty w nowoczesnym parowozie.

1. Lampa.
2. Zawór bezpieczeństwa.
3. Manometr kotłowy.
4. Trzymacz powyższego.
5. Kurek do manometru.
6. Przepustnik czechujący man.
7. Odbiornica parowa.
8. Zład przewietrzający.
9. Haki do podnoszenia budki.
10. Drewniany dach.
11. Zawór smoczka parowego.
12. Gwizdek parowy.
13. Kurek gwizdkowy.
14. Załączniki gwizdka.
15. Trzymacz powyższego.
16. Okienka pochyłne.
17. Zawór zasilający.
18. Króćiec gasidła.
19. Zawór par. do ogrzewania.
20. Kółko zaworowe.
21. Zawór przepustowy pompy zasilającej.
22. Przepustnik pary pompy zasilającej.
23. Pomocniczy zawór parowy.
24. Kółko zaworowe.
25. Kółko zaworowe.
26. Zawór przewodów grzejnych.
69. Trzymacz powyższego.
70. Kółko zaworu przydławiającego.
71. Kurek trzydrogowy.
72. Dodatkowy kurek hamowniczy.
73. Trzymacz powyższego.
74. Zawór hamulcowy dla maszynisty.
75. Trzymacz powyższego.
76. Zawór wyłączający.
77. Szybkościomierz.
78. Trzymacz powyższego.
79. Kurek do piaseczniczy.
27. Manometr przewodów grzejnych.
28. Osada manometru.
29. Manometr podgrzewacza.
30. Termometr.
31. Manometr.
32. Manometr dla hamulcowych zbiorników powietrznych.
33. Manometr dla przewodów hamowniczych.
34. Manometr dla cylindra hamulcowego.
35, 36. Trzymacze manom.
37. Zawór parowy pompy powietrznej.
38. Kółko zaworowe.
39. Smoczek parowy.
40. Trzymacz powyższego.
41. Ochrona okienna.
42. Okno obrotne.
43. Ramka do rozkładu jazdy.
44. Boczne okienko ochronne.
45. Boczne okienko przesuwalne.
46. Dławik regulatora.
47. Rączka do regulatora.
48. Wodowskaz.
49. Ochrona wodowskazu.
80. Trzymacz powyższego.
81. Pompa oliwna.
82. Trzymacz powyższej.
83. Podpórka dla ręcznego drążka.
84. Drzwiczki paleniskowe.
85, 86, 87. Części do obsługi stawidła.
88. Przestawnica rusztu.
89. Przestawnica zaworu przewodu cylindrowego.
90. Usztywnienie drewniane przedniej ściany.
91. Stopnie.
50. Ogranicznik poziomu wodnego.
51. Kurek wodny wypustowy.
52. Zawór parowy polewaczki kotłowej.
53. Smoczek do polewaczki.
54. Kurki kontrolne.
55. Przewód odprowadzający.
56. Trzymacz lampy wodowskazu.
57. Szyld kontrolny.
58. Szyld kotłowy.
59. Szyld chyżości.
60. Zawór pompy popielnika, dymnicy.
61. Wąż polewaczki węglowej.
62. Zawór wsteczny pompy popielnika.
63. Trzymacz węża polewaczki węglowej.
64. Ręczna tłocznia smarownicza.
65. Trzymacz powyższej.
66. Zawór sygnałowy (dzwonka).
67. Zawór do hamulca przeciwprężnego.
68. Kurek wyrównywacza ciśnień.
92. Siedzenia.
93. Skrzynia narzędziowa.
94. Podłoga.
95. Elastyczne podnóżki.
96. Kurek trzydrogowy do ogrzewania parowego.
97. Trzymacz powyższego.
98. Trzymacz oliwiarki.
99, 100. Części do urządzenia ogrzew.
101. Zbiornik na oliwę.
102, 103. Drążki do obsługi popielnika.
104. Wpust dla przepłókiwacza.

---

engine manual: "*Ja, proszę panią, no wie pani, to jest rzecz na lokomotywie, to jak pani może zrozumieć, że wszelkie czynności, obserwując przebieg... jak to się mówi, parowozu... co się bierze, jakie wagony, i tak dalej... to wszystko wchodziło w rachubę, Proszę panią. I sygnały trzeba było znać.*" M.K.Ż. (1926) , *Instrukcja*. Paragraphs: 5 and 6, *ibidem*. Page 6 (5 in PDF). Wayback. *Shoah* outtakes: Bobine 5. Tr 8. Countdown timer at 02:02:58:02.

[74] Gawkowski could not have taken the *Pomocnik* exam as required by Polskie Koleje Państwowe for a number of reasons, also because PKP was disbanded following the 1939 German invasion of Poland. For the M.K.Ż. employment requirements (1926), see: *Instructions for Steam Engine Driver* (Instrukcja dla maszynisty parowozowego), POLSKIE KOLEJE PAŃSTWOWE, PKP; Kierownik Ministerstwa Kolei Żelaznych, J. Eberhardt, Warsaw/Bydgoszcz, 1926, 17 pp.; §9-10, p. 7-8, Wayback.

[75] Cab of a steam locomotive (Budka maszynisty w parowozie), *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna* WIEP (1930), Wydawnictwo Gutenberga, vol. 12, pp. 136-137, Wayback, (p. 165 in djvu viewer, snapshot). About 20 percent of all Holocaust locomotives were built with slave labour in German-occupied Poland (Ceglorz, Fablok factories renamed etc., Pokropiński 2007 et al).

[76] Richard Tylman, 'Claude Lanzmann's *Shoah*, The Four Decades of Silence', 2026 essay featured at Neocities.org in HTML with Endnotes, external links, and works cited.